

ШВИРИДА Олександр Андрійович

**Рух "Талібан": історія виникнення та участь у
конфліктах / Taliban Movement: History of
Emergence and Participation in Conflicts**

спеціальність: 291 - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії

освітньо-професійна програма - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
МВСКм-21
О. А. Швирида

Науковий керівник:
к.пол.н., Б. В. Ференс

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. І. Тулай**

АНОТАЦІЯ

Швирида О. А. Рух “Талібан”: історія виникнення та участь у конфліктах. – Рукопис. Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2024.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-прикладні засади авторитарних режимів і роль “Талібану” в їхній модернізації. Висвітлено ідеологію правління “Талібану” та реагування на безпекові виклики. Аргументовано політико-релігійні виміри приходу до влади талібів. Проведено оцінювання суспільно-політичних наслідки діяльності талібів в Афганістані. Визначено специфіку правління “Талібану” в постконфліктному суспільстві. Обґрунтовано пріоритети дипломатичної і регіональної комунікації “Талібану”.

ANNOTATION

Shvyryda O. A. The Taliban Movement: History of Origin and Participation in Conflicts. – Manuscript. Research for the acquisition of the educational degree of «Master» in the specialty 291 «International Relations, Public Communications and Regional Studies» – West Ukrainian National University. Ternopil, 2024.

The qualification paper examines the theoretical and applied foundations of authoritarian regimes and the role of the Taliban in their modernization. The study highlights the ideology of Taliban governance and its response to security challenges. The political and religious dimensions of the Taliban's rise to power are substantiated. An assessment of the socio-political consequences of the Taliban's activities in Afghanistan is conducted. The specifics of Taliban governance in a post-conflict society are identified. The priorities of the Taliban's diplomatic and regional communication are justified.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ СПЕКТРИ СТАНОВЛЕННЯ РУХУ ТАЛІБАН	
1.1. Теоретичні основи авторитарних режимів і роль руху талібан в їхній модернізації.....	8
1.2. Ідеологія правління талібану та реагування на безпекові виклики....	13
Висновки до розділу 1.....	18
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ РУХУ ТАЛІБАН	
2.1. Аналіз історичних передумов для приходу до влади талібів.....	20
2.2. Оцінювання суспільно-політичних наслідків діяльності талібів в Афганістані	29
Висновки до розділу 2.....	39
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВЛІННЯ ТАЛІБІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ	
3.1. Роль талібану в розвитку постконфліктного суспільства.....	42
3.2. Пріоритети та специфіка дипломатичної і регіональної комунікації талібану.....	50
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

Австрійський фонд допомоги при стихійних лихах – АФДСЛ

Вашингтонський інститут близькосхідної політики – ВІБП

Департамент ООН з політичних питань і побудови миру – DPPA

Європейський Союз – ЄС

Інститут дослідження миру Осло – PRIO

Інститут стратегії та політики – Newlines

Ісламська держава – ІД

Ісламська держава Хорасан – ІД-Х (ISKP)

Ісламський Емірат Афганістан – Афганістан (ІЕА)

Ісламський рух східного Туркестану – ІР-Т

Ісламський рух Узбекистану – ІР-У

Італійський інститут міжнародних політичних досліджень – ISPI

Китайсько-пакистанський економічний коридор – КПЕК

Міжнародною організацією з міграції – МОМ

Міністерство закордонних справ України – МЗСУ

Неприбуткова організація – НПО

Об'єднані Арабські Емірати – ОАЕ

Організація Об'єднаних Націй – ООН

Рада національної безпеки і оборони України – РНБОУ

Сполучені Штати Америки – США

Техрік талібан Пакистан – ТТП

Управління міжнародного економічного співробітництва та інвестиційних проєктів – УМЕСІП

Управління ООН з наркотиків і злочинності – УНЗ ООН

Управління ООН з питань боротьби з тероризмом – UNOCT

Фронт національного опору Афганістану – ФНОА

Шанхайська організація співробітництва – ШОС

ВСТУП

Актуальність теми. Інституціоналізація талібану є складним процесом трансформації від участі в конфліктах до структурованих форм влади. Важливими факторами, що впливають на стабільність руху талібан, є внутрішні та зовнішні загрози, які варіюються від внутрішньої фракційності до міжнародного тиску. У випадку талібану, консолідація влади відбувається в умовах опору з боку як внутрішніх, так і зовнішніх акторів. Зміни в політиці талібану можна пояснити спробами адаптації до нових викликів, зокрема до можливості трансформації ідеологічних груп у напрямку прагматичнішого управління. Внутрішні суперечки та напруження між традиційними ідеями талібану та вимогами сучасного управління можуть викликати нестабільність у довгостроковій перспективі.

У глобальному просторі талібан наразі обмежений у своїх діях і зазнає невдач у плануванні великих атак, але він продовжує діяти як загроза для регіональної стабільності та міжнародної безпеки. Навіть при зниженні інтенсивності нападів, талібан може використовувати періоди затишшя для підготовки до майбутніх операцій. Щодо російсько-української війни, яку таліби визнають як конфліктом, то таліби закликають до стриманості [43].

Історичний розвиток політичної системи талібану відображає досвід конфлікту між традиційними релігійними принципами та вимогами до модернізації держави в умовах політичного відчуження. Сучасні комунікації щодо моделі майбутнього Емірату (іранської чи саудівської) та релігійних основ державного управління можуть бути наслідком як багаторічного зовнішнього тиску на талібан, так і прагнення частини руху до внутрішньої легітимації через адаптацію до регіональних і міжнародних стандартів управління.

В сучасній літературі визнають, що політична нестабільність, соціально-економічні умови та фрагментація всередині талібану роблять афганське середовище сприятливішим для радикалізації та діяльності іноземних екстремістських угруповань. Це доводить зростаючий інтерес провідних

інститутів і учених. Афганський інститут стратегічних питань досліджує тероризм та контртерористичні акції [17]. Сохайл А. окреслює структуру і стратегію талібану з точки зору радикалізації [31]. Семпл М. відстежує риторику, ідеологію та удосконалення організаційної структури руху талібан [29]. Харпвікен К. відзначає системність зовнішньої політики афганського талібану [20].

Фонд Карнегі за мир окреслює як роль нових джихадистів, так і сучасну модель талібану [33]. Борхані Дж. досліджує ІЕА і бачення талібаном державності [13]. Ломбарді К. та Марч А. відстежують погляди афганських талібів на легітимізацію ісламського правління [23].

Бахір О. висвітлює перспективи внутрішньоафганського діалогу [11]. Резай Х. актуалізує глобальний кампус прав людини в умовах правління талібану [27]. Акрамі З., Кларк К. відстежують триваючу радикалізацію поточної системи освіти талібами [8; 14].

Басіт А., Джадун А., Джустоцці А., Майнс А. та Саїд А. досліджують протистояння ІД-Х і талібану у контексті відродження [9; 12; 22]. Осман Б. аргументує політико-релігійні засади приєднання до ІД молодих афганців середнього класу [25]. Дискурс Тулай О., Алексеєнко Л. та Юркевич О. щодо теоретико-прикладних засад розвитку і векторів співпраці Китаю в регіоні актуалізують безпекові виміри [46].

Загалом політика руху талібан передбачає обмежену інтеграцію до міжнародної системи, спрямовану на зміцнення економічної самостійності та зниження залежності від країн-сусідів у стратегічних ресурсах. Тому досить назрілим є наукове обґрунтування практичних кроків з політико-економічних вимірів і стратегій талібану реагування на безпекові виклики, що й обумовило вибір кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження виникнення руху талібан та участі талібів в глобальних конфліктах.

Виходячи з мети дослідження, у роботі поставлені такі завдання:

- дослідити теоретико-прикладні засади авторитарних режимів і роль талібану в їхній модернізації;
- охарактеризувати ідеологію правління талібану та реагування на безпекові виклики;
- аргументувати політико-релігійні виміри приходу до влади талібів;
- оцінити суспільно-політичних наслідки діяльності талібів в Афганістані;
- визначити специфіку правління талібану в постконфліктному суспільстві;
- обґрунтувати пріоритети дипломатичної і регіональної комунікації талібану.

Об’єктом дослідження є регіональна та дипломатична комунікація талібів для відстоювання власної ідеології і інклюзивних підходів управління.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та прикладних аспектів, що визначають роль талібів в умовах глобальних конфліктів.

Методи дослідження. Теоретичні і методологічні засади дослідження засновані на діалектичному методі, системному аналізі – для узагальнення різних аспектів суспільно-політичних наслідків діяльності талібів. У процесі реалізації поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використані такі методи: абстрактно-логічний (при вивченні авторитарних режимів і визначенні ролі руху талібан в їхній модернізації); монографічний (для узагальнення постулат ідеології правління талібану в контексті безпекових викликів); концептуально-логічний (для визначення адаптивності ісламських моделей до талібану); порівняння (з метою оцінки перспектив регіональної комунікації талібану); групування (для визначення ідеолого-релігійного протиріччя талібану та ІД-Х).

Наукова новизна одержаних результатів – у встановленні теоретичних засад суспільно-політичних, інклюзивних та безпекових мотивів руху талібан і напрацюванні пріоритетів правління талібів з урахуванням специфіки дипломатичної та регіональної комунікації в Афганістані.

Практичне значення одержаних результатів – дослідження прагнення деяких лідерів талібану створити партію та визначення перспектив еволюції талібану від радикального руху до політичної партії, як це було з іншими політичними рухами, які пройшли шлях від насильницького опору до політичної участі. Розроблені автором пропозиції щодо регіональної та дипломатичної комунікації талібану можуть слугувати методологічною та прикладною основою визначення цілей та інструментарію у роботі МЗСУ, РНБОУ, Міністерства економіки України, відомств з питань Східного партнерства ЄС-України, а також УМЕСП обласних військових адміністрацій і у розвитку іміджевих проєктів.

Положення, що їх винесено на захист. Усі наукові результати, які містяться в кваліфікаційній роботі і винесено на захист, отримано автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дослідження пройшли апробацію на IV Міжнародних наукових читаннях імені Богдана Гаврилишина, які відбулася на базі Західноукраїнського національного університету 29 листопада 2024 року; на Всеукраїнській науково-практичній конференції, яка відбулася 13 грудня 2024 року, ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота загальним обсягом 66 сторінок складається з вступу, трьох розділів, висновків, містить список використаних джерел із 47 найменувань. Кваліфікаційна робота містить 6 таблиць на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ СПЕКТРИ СТАНОВЛЕННЯ РУХУ ТАЛІБАН

1.1. Теоретичні основи авторитарних режимів і роль руху талібан в їхній модернізації

У світі авторитарні режими мають власну динаміку розвитку та стимули. Зусилля міжнародної спільноти повинні враховувати головні пріоритети режимів, їх адаптивність та “довголіття” керівництва. Вимагати від авторитарного режиму вжити дій, які ризикують підірвати його вплив (не кажучи вже про повалення) це є політично некоректно. Сохайл А. відзначає тренди міжнародної терористичної загрози і задіяння талібану [31].

Талібан, намагаючись збалансувати міжнародну легітимність і внутрішню єдність, стикається з ризиком внутрішніх розколів. Фрагментація революційних рухів є поширеним явищем, особливо на етапах трансформації від радикальних до більш прагматичних форм правління. Згідно з теорією радикалізації, поступки та інтеграція в міжнародне співтовариство можуть сприйматися радикально налаштованими елементами як зрада ідеологічних принципів [22; 25; 31]. Це створює передумови для внутрішніх конфліктів і дезінтеграції.

Авторитарний стиль управління лідерів талібану є ще одним фактором, що посилює ризики фрагментації. Відсутність інклюзивності та концентрація влади можуть посилювати невдоволення на місцевому рівні, що є типовим для рухів із сильною етнічною фракційністю.

Проблематика повстанських рухів була недостатньо досліджена, оскільки історично було відносно мало перемог повстанців порівняно з іншими результатами громадянських війн [24; 29; 33; 39]. На відміну від того, як працюють демократії, авторитарні режими та їхні лідери залежать від різних так званих “факторів успіху”. Узагальнимо досвід переможних повстанців. По-перше, переможні повстанці тяжіють до того, щоб стати авторитарними режимами, що відображає їхнє військове походження та лідерство, сформоване

під час успішної кампанії, а також їхнє управління територією, яку вони контролюють. По-друге, перемога надає повстанській групі певний ступінь легітимності для їхнього авторитарного ухилу, а перехідні процеси після конфлікту можуть використовуватись як інструменти для консолідації влади. По-третє, переможні повстанці мають можливість стати більш демократичними, тоді як коли уряди перемагають, вони, як правило, стають більш авторитарними. Як правило, люди, які зазнали насильства під час війни, схильні приймати більш авторитарні цінності.

Науково-методичні підходи узагальнення дій авторитарних режимів для утримання влади представлено в табл. 1.

Окрім цих загальних принципів важливо враховувати історичний досвід керування переможними повстанцями після взяття влади.

Таблиця 1.1

**Основні політико-стабілізаційні підходи авторитарних режимів
для утримання влади**

	Дії авторитарних режимів	Характеристика політико-стабілізаційних підходів	Концептуально-теоретичні підходи
1.	Невелика правляча коаліція	Авторитарні лідери зберігають невелику та контрольовану коаліцію, що дозволяє мінімізувати кількість людей, які мають доступ до реальної влади. Це забезпечує контроль та запобігання утворенню альтернативних центрів сили.	Теорія селекторної політики визначає, що невеликі коаліції лідерів отримують блага, які мотивують їх підтримувати режим.
2.	Часткова зміна коаліції	Зміна складу коаліції одразу після взяття влади дозволяє авторитарному правителю тримати під контролем потенційних суперників, уникнути утворення опозиції у самому оточенні.	Застосування стратегій лояльності запобігає втраті підтримки.

Продовження таблиці 1.1

	Дії авторитарних режимів	Характеристика політико-стабілізаційних підходів	Концептуально-теоретичні підходи
3.	Контроль над фінансовими ресурсами	Контроль над ресурсами країни дозволяє винагороджувати прихильників і зміцнювати лояльність, утримуючи соціальні групи залежними від режиму.	Збереження режиму потребує відповідних ресурсів.
4.	Використання міжнародної допомоги для утримання влади	У країнах, які залежать від зовнішньої допомоги, авторитарні лідери використовують її для підтримки режиму, використовуючи її для власної користі, у тому числі через корупцію.	Політична дилема: в країнах з високим рівнем корупції міжнародна допомога часто підкріплює авторитаризм.
5.	Придушення опозиції	Авторитарні режими застосовують репресії для придушення опозиційних сил та запобігання їх організації. Це може включати крайні заходи, такі як страти, репресії, міграція населення.	Теорія тоталітаризму визначає важливість насильницьких репресій у збереженні контролю в авторитарних режимах.

Примітка. Побудовано автором за даними [9; 11; 13; 17; 21; 29; 38].

Переможні повстанські рухи можна поділити на дві групи:

1. Програмні, спрямовані на досягнення довгострокових цілей, включаючи трансформацію економіко-політичних відносин і надання суспільних благ і послуг. Переможні програмні повстання є зосередженими на розширенні впливу держави на вирішення соціальних та економічних проблеми.

2. Опортуністичні, які розглядають державу як ціль, яку потрібно досягти (завоювати). Тут мотивація виключно владою та матеріальною вигодою. Опортуністичні переможці, навпаки, приймають мінімальну участь у державотворенні, ігнорують існуючі державні інституції, надають обмежені

суспільні блага та послуги. Проте зосереджують увагу на безпеці, отриманні економічної ренти, розподілу ресурсів для індивідуальної та групової вигоди.

У історичному контексті сильніші держави, створені деякими переможними повстанцями, часто стають більш репресивними та авторитарними [29; 31; 33]. Як правило, перемога повстанців потенційно забезпечує мир і суспільні вигоди в короткостроковій перспективі, але це супроводжується довгостроковим авторитаризмом та репресіями.

Роль медресе у вихованні радикалізованих молодих людей не нова. Фіттон-Браун Е. досліджує тероризм та засади контртерористичних дій [17]. Дослідження вказують на те, що освітні інститути, що діють поза межами офіційної системи, можуть стати джерелом екстремістських ідеологій. Це збільшує ризики для регіону та підсилює потребу в міжнародній координації протидії тероризму. Тероризм пов'язаний з торгівлею зброєю та людьми. Це підкреслює необхідність впровадження спеціалізованих заходів у галузі протидії тероризму, особливо на тлі гуманітарних криз.

Історично талібан сформувався як “антиіноземний” рух, керований релігійною ідеологією [11; 23; 40;]. Дослідження поведінки талібів свідчить про наявність таких елементів опортунізму: захоплення існуючих державних структур, а не створення нових; відсутність пріоритету надання суспільних благ і послуг; зосередження на безпеці та отриманні ренти; використання урядових призначень для балансування та винагороди лідерів (важливих членів) талібів.

Талібан у своєму розвитку керується загальною програмою позбавлення суспільства від того, що вони сприймають як неісламське і потрапляє під іноземний вплив.

Рух талібан сформувався за авторитарним принципом і трансформувався у процесі громадянських воєн та повстань. Рух очолює вищий релігійний діяч (амір), а рішення на високому рівні приймає значна, але далеко не відкрита група релігійних, військових і політичних лідерів. Цей тренд немає жодних ознак демократії. Проте залучення класичної ісламської правової теорії, сучасних ісламських лідерів та конституцій інших ісламських країн дозволяє

вести світовій спільноті діалог із талібаном, кидаючи виклик деяким їхнім переконанням, водночас приймаючи їхні основні непорушні принципи.

Міжнародний досвід показує, що, хоч як би це було трагічно для країни, але типовою реакцією авторитарного режиму на інакомислення (можливість військового спротиву) є жорстка розправа з опозицією [13; 29; 33; 42]. При утвердженні режиму пристосування чи діалог з опозицією, як правило, не застосовують. Об'єднання опозиційних груп у єдину озброєну силу зазвичай призводить до ескалації конфлікту, що загрожує перетворити регіональні протистояння на громадянську війну. За теорією збройних конфліктів, зовнішнє втручання та фінансування опору лише поглиблюють дестабілізацію держави, особливо коли іноземні актори діють із прихованими інтересами.

Таліби системно стикаються з труднощами в управлінні власними фракціями, які посилюються при розширенні правлячої коаліції [11; 23; 40]. Через дії талібана щодо протидії ІД-Х і контролю над іншими угрупованнями, загроза тероризму для Європи є реальною.

Підсумовуючи зазначимо, що деякі авторитарні режими, які жорстоко репресують свій народ, підтримують дипломатичні та економічні відносини із міжнародною спільнотою і часто висувають пропозиції та роблять оголошення (зобов'язання), яких вони не планують дотримуватися. Корупція і дилема “солдати-привиди” є характерною для слабких державних інституцій, які не мають належного моніторингу фінансування та управління. Багато коштів, виділених на армію, розкрадають, а чисельність армії значно завищують у звітах для виправдання фінансування. Відповідно корупція на всіх рівнях значно підриває моральний стан армії та довіру населення до держави.

1.2. Ідеологія правління талібану та реагування на безпекові виклики

У сучасних конфліктах нерегулярні збройні формування, як-от терористичні організації, залишаються ключовими гравцями, і Афганістан є зоною їхньої діяльності. Відповідно до теорії регіональної безпеки, країни намагаються збалансувати власні інтереси та ризики присутності таких угруповань [24; 36; 39]. В історії ісламського фундаменталізму особливу роль відіграє рух талібан, який виник в Афганістані в 1994 році.

Історично прагматична зовнішня політика на основі нейтралітету та невтручання була типовою для країн, які прагнуть уникнути конфліктів і домогтися міжнародного визнання. Однак внутрішня роздробленість у талібані ставить під сумнів стабільність цієї позиції і за відсутності єдності фракційні інтереси призводять до суперечливих рішень та непослідовності, що ослаблює авторитет руху на міжнародній арені.

Інститут вивчення війни акцентує увагу на мобільності талібів [21]. Основними цілями талібан було прагнення створення ісламської держави на основі шаріату, припинення хаосу та корупції, що виникли після радянської окупації Афганістану. Основні етапи становлення талібану висвітлено в табл. 1.2.

Талібан використовує тактику обмеженої протидії терористичним групам, прагнучи запобігти нападам на інші країни, але допускаючи їхню діяльність у межах Афганістану, щоб зберегти певний рівень контролю та впливу. Це підтверджується дослідженнями з теорії асиметричних війн, коли уряди слабких країн намагаються зберегти контроль за рахунок угод із неформальними групами [23; 33; 40;].

Геополітична напруга навколо терористичних загроз підвищує важливість координації між регіональними та глобальними акторами. Зокрема Соліман Н. виокремлює сучасну модель талібану і її роль в русі джихад [33]. В умовах радикалізації важливо відстежувати безпекові виклики в умовах масштабування конфліктів.

Основні етапи становлення талібану

	Роки	Особливості розвитку талібану
1.	1994 рік – талібан виник в Афганістані в на тлі громадянської війни.	Засновниками руху були афганські студенти-медресе (релігійних шкіл), відомі як “таліби”(під керівництвом мулли Омара).
2.	До 1996 року талібан окупував столицю Кабул і встановив контроль над більшою частиною Афганістану.	Талібан впровадить сувору інтерпретацію ісламського закону, включаючи обмеження для жінок, заборону освіти для дівчаток і жорсткі покарання за порушення законів. Внаслідок репресивної політики, режим талібану отримав міжнародну ізоляцію, за винятком підтримки з боку Пакистану, Саудівської Аравії й ОАЕ.
3.	Після атак на США (11 вересня 2001 року) талібан відмовив у видачі лідера “Аль-Каїди” Осаму бін Ладена і це призвело до вторгнення США та коаліційних сил.	Протягом 2001-2021 років тривала боротьба з коаліційними військами. Талібан вів партизанську війну проти сил НАТО та афганського уряду. Після 20 років конфлікту, талібан повернув контроль над країною в 2021 році після виходу американських військ.
4.	Після оголошення про відведення військ США з Афганістану у 2021 році талібан швидко просунувся країною, захопивши владу у серпні цього року.	В Афганістані протягом 2021-2024 років має місце політична, гуманітарна та соціальна криза. Взяття влади талібаном спричинило погіршення прав людей, зокрема прав жінок. Повернення талібану до влади не отримало широкого міжнародного визнання. Більшість країн відмовились від формальних дипломатичних відносин. Багато країн ввели санкції, зокрема заморозили активи та припинили гуманітарну допомогу, що поглибило економічні труднощі Афганістану.

Примітка. Побудовано автором за даними [1; 3; 6; 11; 26; 29; 31; 39].

По-перше, безпекові виклики зумовлені геополітичною політикою великих держав. Талібан маневрує між інтересами ключових гравців – США, Китаю та Пакистану, намагаючись підтримувати баланс сил. Відмова від дій

проти ТТП відображає побоювання талібану перед дезінтеграцією бойовиків на дрібніші, менш контрольовані групи і це сприятиме підтримці ІД-Х. Це пояснюється прагматичною природою політики талібану, що робить їх гнучкими в управлінні складною системою внутрішніх та зовнішніх загроз.

По-друге, безпекові виклики зумовлені діяльністю регіональних акторів. Інтереси сусідів Афганістану (Ірану, Пакистану), значно впливають на ситуацію. Іран, намагаючись використовувати афганських бійців для власних операцій, прагне закріпити свій вплив у регіоні. Водночас Пакистан бореться з підіривною діяльністю ТТП, оскільки вона ставить під загрозу економічні проекти, зокрема китайські інвестиції в рамках ініціативи КПЕК.

Терористичні організації, опинившись при владі, як правило, використовують невибіркові методи репресій (масові арешти, напади на осередки супротиву тероризму) [1; 44]. Така тактика часто буває неефективною, оскільки вона не тільки наражає цивільне населення на небезпеку, але й провокує нові протистояння. Військові доктрини терористичних організацій у більшості випадків зосереджені на використанні розвідувальних даних. Це дозволяє проводити точкові удари, спрямовані на осередки супротиву, що знижує потенційні втрати серед населення і дозволяє стримувати активність повстанців.

У своїй промові 1962 року Кеннеді Дж. підкреслив, що підхід до війни в ядерну епоху не може обмежуватися лише доктриною масованої відплати [5]. Він зазначив, що, хоча ядерна зброя продовжує відігравати значну роль у стратегії стримування, реальні конфлікти показали, що цей підхід є недостатнім і непридатним для сучасних загроз. Він говорив про новий тип війни – конфлікт, який за своєю інтенсивністю є новим, але має давні корені. Це війна диверсій, повстанців і терористичних дій, яка не ведеться на відкритих полях битв, а здійснюється шляхом інфільтрації та поступового виснаження супротивника, а не прямого протистояння.

Відповідаючи на ці виклики, Кеннеді Дж. започаткував розвиток нових військових підрозділів – сучасного американського спецназу, відомого як

“зелені берети”. Ці підрозділи отримали свою назву завдяки зеленим беретам, які стали їхньою відмінною ознакою. Основним завданням спецназу було впровадження диверсійної тактики. Якщо би між НАТО і Варшавським блоком розпочалася війна, ці сили мали б займатися контрдиверсійними операціями в залежності від того, яка сторона контролюватиме територію.

Для зниження впливу авторитарних режимів “зелені берети” відігравали важливу роль у контрдиверсійних діях, спрямованих на підтримку дружніх режимів або розгортання воєнних операцій проти ворожих урядів. На відміну від інших елітних підрозділів, таких як “Дельта” та морські котики, які спеціалізуються на контртерористичних операціях та прямому захопленні чи ліквідації ворогів, “зелені берети” виконують завдання з розбудови та підтримки повстанських угруповань. Найяскравішими прикладами таких операцій стали війни у Афганістані. У глобальних конфронтаціях “зелені берети” виконували завдання з підтримки режимів і проведення операцій у локальних конфліктах, що стало характерним для удосконалення стратегії “асиметричної війни”.

Для контролю за терористичними угрупованнями застосовують концепції “неконвенційної війни”, де замість прямих битв використовують непрямі методи впливу на супротивника через підпільну і диверсійну тактику [18; 44]. Це відображає важливість локальних конфліктів і боротьби за ідеологічний вплив під час протистояння демократичного блоку терористичним угрупованням.

Особливої уваги заслуговує визначення рівня насильницьких дій як важливого показника ефективності контртерористичних заходів; психологічний вплив бездіяльності на терористичні організації; джерела фінансування та їхній вплив на діяльність терористичних організацій; вплив стратегічних викликів на масштабування та ризики відродження цих організацій.

Рівень насильства є важливим показником у контексті оцінки успіху контртерористичних операцій, оскільки він безпосередньо відображає здатність терористичних угруповань до активних дій. Суттєве зниження кількості нападів

ІД-Х у 2023-2024 роках свідчить про послаблення угруповання та обмеження його можливостей для ведення активної бойової діяльності [5]. Відсутність значних атак протягом підкреслює успішність стратегії талібану в боротьбі з ІД-Х.

Зниження активності має серйозні наслідки для психологічної динаміки екстремістських угруповань. Для організації, що тривалий час діяла агресивно, пауза у діях може бути сприйнята як ознака слабкості або втрати спроможності. Це може зменшити мотивацію її членів і потенційних рекрутів, що суттєво підриває здатність до подальшої мобілізації.

Більшість терористичних організацій покладаються на зовнішні джерела фінансування, тому зниження активності ставить під загрозу надходження таких коштів [22; 31]. Потенційні донори можуть втратити інтерес до підтримки угруповання, яке не демонструє активності та ефективності в досягненні своїх цілей. Зниження фінансової підтримки може ще більше обмежити можливості терористичних організацій для проведення диверсійних операцій.

У боротьбі з тероризмом немає гарантій, що зниження активності терористичних угруповань є прямим результатом контртерористичних операцій. У воєнному вимірі рівень активності може коливатися залежно від різноманітного спектру чинників, включаючи внутрішню динаміку організацій, доступ до ресурсів, а також зовнішні чинники (зміна геополітичної обстановки). Зниження активності талібану чи ІД-Х може бути зумовлене зниженням мотивації бойовиків або зміною тактики [9; 28].

Для терористичних організацій важливою є проблематика фінансування. Так, падіння фінансових потоків від центральної ІД спричинило послаблення ІД-Х. Центральна ІД, зіткнувшись із втратами на різних фронтах, значно скоротила фінансову підтримку своїх філій, зокрема в ІД-Х. Це вплинуло на здатність ІД-Х фінансувати свою діяльність, що призвело до зменшення атак і загального ослаблення організації.

Туреччина відігравала вирішальну роль у забезпеченні фінансової підтримки ІД-Х через неформальні канали, які широко використовуються в афганській громаді [22; 31]. Завдяки тісним між центральною ІД та її відділенням транзакції між ними були швидкими. Проте антитерористичні заходи турецької влади підірвали фінансову спроможність ІД-Х. Арешти ключових учасників ІД та знищення каналів фінансування значно послабили можливість ІД-Х.

Посилення контролю з боку талібану над фінансовими потоками також сприяло поглибленню кризи ІД-Х. Талібан, який контролює більшість фінансової інфраструктури в країні, включно із системою хавала (hawala traders), здійснював моніторинг транзакцій та попереджав фінансових посередників про наслідки співпраці з ІД-Х. Це серйозно ускладнило для ІД-Х можливість отримувати кошти і проводити фінансові операції, що спричинило труднощі у виплаті заробітної плати та підтримці терористичної логістики. Це знижувало мотивацію бойовиків, а також закупівлю зброї. Ця фінансова криза зумовила зниження активності і ускладнила виживання ІД-Х в довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 1

1. Аргументовано, що залучення класичної ісламської правової теорії, сучасних ісламських лідерів та конституцій інших ісламських країн дозволяє вести світовій спільноті діалог із талібаном, кидаючи виклик деяким їхнім переконанням, водночас приймаючи їхні основні непорушні принципи. Авторитарний стиль управління лідерів талібану є ще одним фактором, що посилює ризики фрагментації. Відсутність інклюзивності та концентрація влади можуть посилювати невдоволення на місцевому рівні, що є типовим для рухів із сильною етнічною фракційністю.

2. Встановлено, що рух талібан у своїй мобільності керується загальною програмою позбавлення суспільства від того, що таліби сприймають як неісламське і потрапляє під іноземний вплив. Дослідження поведінки талібів

свідчить про опортуністичні підходи: відсутність пріоритету надання суспільних благ і послуг; захоплення існуючих державних структур, а не створення нових; використання урядових призначень для балансування та винагороди лідерів талібів, а також зосередження на безпеці та отриманні ренти.

3. Тероризм залишається головною загрозою для безпеки як Афганістану, так і всього регіону. Талібан обирає вибірковий підхід до протидії терористичним угрупованням, прагнучи уникнути конфронтації з тими, хто може дестабілізувати їхній контроль, що створює додаткові виклики для регіональної безпеки.

4. Скорочення фінансування, арешти та моніторинг терористичних організацій підриває їхню спроможність продовжувати свою діяльність, оскільки це призводить до операційних та логістичних труднощів, які ставлять під загрозу виживання організації та її здатність здійснювати активні воєнні дії. Фінансова криза, з якою зіткнулася ІД-Х, стала наслідком як внутрішніх проблем материнської організації, так і зовнішнього тиску з боку Туреччини та талібану.

5. Доведено, що внутрішня роздробленість у талібані ставить під сумнів стабільність цієї позиції і за відсутності єдності фракційні інтереси призводять до суперечливих рішень та непослідовності, що ослаблює авторитет руху на міжнародній арені. Історично таліби приймають участь в військових диверсіях, повстаннях і терористичних діях, які не ведуться на відкритих полях битв, а здійснюються шляхом інфільтрації та поступового виснаження супротивника, а не прямого протистояння. Оскільки у боротьбі з тероризмом немає гарантій, то зниження активності терористичних угруповань є результатом як контртерористичних операцій, так і зменшення доступу до необхідних ресурсів, а також зміни геополітичної обстановки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ РУХУ ТАЛІБАН

2.1. Аналіз історичних передумов для приходу до влади талібів

Під час вторгнення СРСР в Афганістан (1979-1989 роки) підтримка афганських моджахедів західними державами була складовою стратегії “холодної війни”, відомої як політика стримування, яка полягала в обмеженні поширення комунізму та впливу соціалістичної ідеології у різних регіонах світу [5]. Важливою складовою цього процесу стала операція “Циклон”, таємна програма ЦРУ, спрямована на фінансування та забезпечення афганських бійців зброєю та ресурсами для боротьби проти радянських військ. Західна коаліція, зокрема США й союзники, вбачали в афганському конфлікті можливість ослаблення радянського впливу і сприяли міжнародній підтримці афганського опору.

Створення Всесвітнього ісламського фронту (23 лютого 1998 року) можна розглядати як кульмінацію процесу глобалізації джихадистських рухів, що мав на меті не лише боротьбу за конкретні національні або регіональні цілі, але й оголошення війни Заходу та його союзникам. Об’єднання під єдиним прапором дозволило координувати терористичні атаки на міжнародному рівні, що стало новим етапом в історії тероризму. Ідеологічна платформа цієї організації була заснована на радикальній інтерпретації ісламу та заклику до насильницького джихаду проти “невірних”. Це також відзначило посилення впливу таких діячів, як Айман аз-Завахірі, на порядку денному ісламського екстремізму, що сприяло розширенню терористичної мережі по всьому світу.

До кінця 1990-х років терористичні організації значно еволюціонували, набуваючи дедалі глобальнішого характеру. Інститут PRIO відзначає динамізм зовнішньої політики афганського талібану [20]. Всесвітній ісламський фронт, очолений бен Ладеном, став важливою координаційною структурою для ісламських радикальних груп. Важливо зазначити, що на той час провідні

світові держави ще не повністю усвідомлювали масштаб загрози, яку становив глобальний джихадистський рух. Ісламські радикали, такі як “Аль-Каїда”, продовжували розглядатися переважно як регіональні або локальні актори, що не мають потенціалу для впливу на глобальну геополітику. Використання нових терористичних тактик, зокрема вибухових нападів смертників та складних атак на цивільні та військові об’єкти, зокрема за прикладом “Хезболли”, дозволило цим організаціям перетворитися на потужні та впливові сили на світовій арені.

У 1996 році “Аль-Каїда” була ще на початковому етапі свого розвитку, і її можливості для організації складних міжнародних операцій були обмежені. Усама бен Ладен з соратниками перебували в процесі створення мережі філій, які могли б здійснювати терористичні атаки на глобальному рівні. На той час їхня стратегія була зосереджена на регіональних цілях, зокрема на американських військових об’єктах у Саудівській Аравії, оскільки бен Ладен вірив, що подібні атаки можуть змусити США вивести війська. Це відображає еволюцію “Аль-Каїди” від локальної терористичної організації до глобальної мережі, яка з часом значно розширила свої можливості для проведення складних операцій, таких як атаки у вересні 2001 року.

Наприкінці 1990-х років, незважаючи на існуючі попереджувальні сигнали, міжнародний тероризм не був у центрі уваги глобальної безпеки. На той момент пріоритетом для США залишалися конфлікти на Балканах та боротьба з організованою злочинністю, зокрема наркоторгівлею. Після атак на американські військові об’єкти в Ємені та Сомалі, які мали співпрацю з “Аль-Каїдою”, масштаб загрози від бен Ладена все ще недооцінювався. Проголошення створення Всесвітнього ісламського фронту джихаду стало першим відкритим кроком до оголошення глобальної війни проти Західної цивілізації [22; 25; 31]. Фетва, видана бен Ладеном, фактично узаконила насильницький джихад проти США, але її серйозність була тоді недооцінена міжнародним співтовариством.

У 1998 році командир підрозділів спеціального призначення “Дельта” майор Блей дер П., проаналізувавши інформацію та варіанти плану щодо захоплення або ліквідації людини (бен Ладена), був приголомшений, оскільки розвідувальні служби навіть не знав про існування бен Ладена і про те, що його організація вже шість років веде терористичні дії проти США. Ця подія демонструє, наскільки низькою була поінформованість навіть серед високопоставлених військових та розвідувальних структур США про діяльність “Аль-Каїди”. Хоча бен Ладен і його мережа провели терористичні акти проти американських об’єктів, більшість представників спецслужб та військових ще не усвідомлювали масштабу загрози, яку він представляв. Це також вказує на суттєві прогалини в координації та обміні розвідувальною інформацією між різними агентствами, що згодом стало критично важливим фактором у боротьбі з глобальним тероризмом. Подібні випадки підкреслюють, як недооцінка та недолік інформації можуть перешкоджати ефективній протидії новим загрозам.

Атаки на американські посольства в Кенії та Танзанії (7 серпня 1998 року) стали переломним моментом у міжнародному сприйнятті загрози тероризму, особливо від “Аль-Каїди”. До цього моменту терористичні напади на американські інтереси не привертали такої значної уваги. Однак ці напади не лише спричинили втрати серед населення, але й стали першим скоординованим проявом глобального джихадистського тероризму на такому рівні. Після цих подій Усама бен Ладен та його мережа стали центром розслідувань з боку американських спецслужб, що призвело до розгортання антитерористичних операцій у регіоні. Атаки на посольства стали символом початку епохи, коли тероризм став сприйматися як глобальна загроза з серйозними наслідками для міжнародної безпеки.

Талібан запросив матеріали розслідування та провів власний судовий процес над бен Ладеном, за результатами якого у 1998 році його було визнано невинним. Це рішення викликало обурення не лише в США, але й у інших країнах (Саудівській Аравії, Пакистані). Саудівська Аравія відповіла тимчасовим припиненням дипломатичних відносин з талібаном, тоді як

Пакистан попередив талібів, що у випадку серйозного конфлікту з США через бен Ладена, він не зможе надати їм допомогу.

Така ситуація є характерною в контексті застосування теорії балансування зовнішнього тиску та внутрішньої легітимності. Талібан був змушений лавірувати між зовнішнім впливом міжнародної спільноти та потребою зберегти внутрішню підтримку від своїх ісламістських союзників. Компромісне рішення Мулли Омара було спробою мінімізувати ризики як внутрішніх конфліктів, так і міжнародної ізоляції, хоча це призвело до подальшого загострення відносин із ключовими партнерами, такими як Саудівська Аравія та Пакистан.

Операція з ліквідації Усами бен Ладена на той момент була ризикованою через складність проведення військових операцій на території іншої держави без її згоди. Президент США Клінтон усвідомлював політичні наслідки у разі провалу або втрат серед спецпризначенців, що могло б спричинити міжнародний скандал і внутрішню критику. Альтернативне рішення про застосування ракет “Томагавк” було менш ризикованим, але мало обмежену ефективність. Ця ситуація відображає дилему, з якою стикаються лідери при прийнятті рішень: вибір між прямою військовою операцією з високим ризиком і непрямим ударом, який може бути менш результативним, але знижує потенційні політичні витрати.

20 серпня 1998 року з американських кораблів було випущено 60 крилатих ракет “Томагавк” по афганських таборах “Аль-Каїди” і ще 16 по хімічному заводу в Судані, де, за даними розвідки, виготовлялася хімічна зброя. “Аль-Каїда” працювала над розробкою зброї масового знищення. Усі ракети, випущені по Афганістану, вразили лише покинуті будівлі старих баз, а ракета, яка знищила завод у Судані, розбомбила фармацевтичне підприємство, де не було жодних доказів зв’язку зі “Аль-Каїдою”. Вартість ракет становила 57 млн дол США і вони були використані без досягнення результату.

Цей випадок демонструє залежність сучасних військових операцій від якісної розвідки. Використання високоточної зброї, такої як крилаті ракети, без

підтримки розвідувальної інформації про місце перебування противника може призвести до великих фінансових втрат і відсутності бажаного ефекту. У цьому випадку відсутність агентурної мережі та недостатнє знання ситуації на місці призвели до невдалої операції, яка не завдала шкоди “Аль-Каїді”, але стала причиною міжнародних скандалів через знищення цивільних об’єктів, таких як фармацевтичний завод у Судані. Подібні події підкреслюють важливість інтеграції розвідки в будь-які військові дії та необхідність виваженого підходу до використання сучасних технологій і зброї.

Адміністрація Клінтона заявила про успішне ураження всіх цілей та знищення терористів, намагаючись заспокоїти громадськість швидкою і рішучою відповіддю на терористичні атаки. Втім, більше Клінтон не вживав значних військових заходів проти “Аль-Каїди”. Натомість у дипломатичній сфері США вперше зробили спробу примусити талібан видати бен Ладена. У 1998 році США офіційно звернулися до талібів із вимогою екстрадиції бен Ладена, але ці спроби не дали результатів. Через своїх союзників – Пакистан та Саудівську Аравію, які були одними з небагатьох країн, що визнали уряд талібану та підтримували з ним контакти – США запропонували талібам видати бен Ладена в обмін на покращення міжнародних відносин. Існує ймовірність, що талібан, можливо, бачив у цьому шанс на здобуття ширшого міжнародного визнання.

Науково цей епізод можна аналізувати в контексті теорії примусової дипломатії, де економічні, політичні або військові загрози використовуються як засіб тиску на державу з метою досягнення конкретної мети. Проте, як свідчить історичний аналіз, такі підходи часто зазнають невдач у випадках, коли існують значні культурні та ідеологічні розбіжності між сторонами конфлікту. Зокрема Воткінс А. виокремлює досягнення і проблеми правління талібану з урахуванням політичних вимірів [27]. Талібан, керуючись релігійними та політичними переконаннями, був не готовий йти на компроміси, навіть якщо це могло принести покращення міжнародних відносин.

Починати масштабну військову операцію в такій віддаленій та стратегічно малозначущій країні, як Афганістан, через кілька терористичних атак в Африці й на Близькому Сході, де загинуло кілька десятків американців, з точки зору політичної доцільності здавалося недоцільним для Західної коаліції. Однак для бен Ладена стало зрозуміло, що американський вплив у Саудівській Аравії є занадто потужним, щоб його можна було усунути через локальні атаки на американські об'єкти. Бен Ладен визнав, що необхідний масштабний теракт, спрямований безпосередньо проти США, що вразив би американське суспільство та його політичну систему. Харпвікен К. окреслює активізацію зовнішньої політики талібану [20].

У 2001 році спочатку планувалося захопити терористами одночасно десять літаків і спрямувати їх на такі важливі об'єкти, як Вежі-близнюки, Білий дім, Пентагон, Капітолій і атомні електростанції. Проте стало зрозуміло, що такий масштабний план був занадто складним для реалізації, оскільки не вдалося знайти достатньо смертників і навчених пілотів. У результаті кількість цілей скоротили до чотирьох. Від атаки на атомні електростанції відмовилися через те, що їх було спроектовано з високим рівнем захисту, здатним витримати бомбардування.

Вибір цілей зупинився на Вежах-близнюках як символі американської економічної могутності, Пентагоні та Капітолії. Наступним завданням стало знайти людей, готових не лише пожертвувати своїм життям, а й які мали б освіту, добре володіли англійською мовою та тривалий час проживали в Європі чи США. У 1999 році в "Аль-Каїди" не було розгалуженої мережі в Європі, проте Аль-Маджид знайшов таких людей у так званій Гамбурзькій ячeyці. Це була група студентів із різних арабських країн, які кілька років проживали та навчалися в Гамбурзі, Німеччина, і були завербовані через місцеву мечеть. Вони мали бездоганну репутацію та зовні не відрізнялися від звичайних людей. Аль-Маджид обрав трьох ключових фігурантів: єгиптянина Атту М., Джарра З. та аль-Шеххі М. з ОАЕ. Майбутні терористи по життю мали моральні

потрясіння і швидко переключили на глобальні несправедливості, ставши переконаними ісламістами.

Саме теорія радикалізації передбачає поетапний процес залучення до екстремістських угруповань через особисті кризи та ідеологічні впливи. Вербування через мечеті та інші соціальні інституції стало ключовим елементом у підготовці смертників, які мали відповідні інтелектуальні й технічні здібності для виконання складних операцій. У цьому випадку особисті переживання, соціальний тиск і радикальна ідеологія сприяли формуванню мотивації для участі в терактах.

Якби Муссауї З. зізнався в своїй участі у плануванні, теракти у вересні могли б бути попереджені. Проте він вирішив мовчати, і в результаті у терактах взяли участь 19 із 20 запланованих смертників. Для атаки були обрані літаки з найдальшими маршрутами, оскільки це гарантувало, що їхні паливні баки будуть повністю заправлені, що значно збільшувало руйнівну силу удару. Важливо було, щоб усі рейси вилетіли одночасно, оскільки після першого удару повітряний простір США буде закрито, що унеможливить подальші атаки.

Вранці (11 вересня), літак, яким керував Атта М., врізався в північну будівлю Всесвітнього торгового центру, а літак під керуванням аль-Шеххі М. влучив у південну вежу. Джарра З. спрямовував свій літак на Пентагон. Четвертий літак, яким також керував Джарра З., не досяг своєї мети – Капітолію – і впав у полі в Пенсільванії, ймовірно, через опір екіпажу та пасажирів. Пасажири відчайдушно боролися і зірвали цей теракт. Внаслідок нападів загинуло 2977 осіб, що перевищує кількість жертв атаки на Перл-Гарбор. Ця подія мала колосальний вплив на американське суспільство та світовий порядок загалом.

З науково-історичної точки зору цей інцидент можна проаналізувати через призму теорії запобігання терактам, а також у контексті психології терористів. Інститут миру США відстежує роль афганських талібів в легітимізації та активізації ісламського правління [23; 29; 37]. Незважаючи на

високий рівень підготовки та складність операції, людський фактор (рішення Муссауї З. мовчати) відіграв ключову роль у можливості реалізації атаки. Водночас реакція пасажирів четвертого рейсу демонструє важливість колективної поведінки та самовідданості в умовах загрози. Ці теракти також стали тригером для суттєвих змін у політиці США, включаючи підвищення заходів безпеки, реформу розвідки та початок глобального протистояння тероризму.

Теракти 2001 року є визначною подією, яку слід розглянути детальніше у контексті зміни тактики талібану. Організація таких масштабних і складних терактів була справою людей, набагато освіченіших та досвідченіших, ніж стверджують прихильники теорії “змови” про участь ЦРУ. Ведучою фігурою, відповідальною за ідею та планування терактів, був Халід М. Він походив із заможної турецької родини, яка відправила його на навчання до США. У 1986 році він закінчив факультет машинобудування Технологічного університету Північної Кароліни, поблизу Форт-Брегга, де служив офіцер Блейдер.

Теракти 2001 року політологи розглядають через призму терористичних стратегій і теорії радикалізації [25; 31]. Бен Ладен та його прихильники розуміли, що локальні атаки не здатні суттєво підірвати американський вплив у регіоні, тому вони розробили стратегію “асиметричної війни”, спрямованої на шокуючий удар по США. Це підтверджує, що терористи можуть мобілізувати висококваліфікованих та освічених людей, залучених до планування складних операцій, які потребують як ресурсів, так й інтелектуальної підготовки.

Після отримання новини про вересневі атаки, реакція Президента Джорджа Буша викликала подив та стала аргументом для прихильників теорій “змови”, які стверджували, що американська влада могла бути причетна до організації терактів. Ці підозри поступово нівелювалися завдяки зізнанням Халіфа М., який у 2003 році був затриманий у Пакистані й переданий до США. На допитах він визнав планування й реалізацію терактів “Аль-Каїдою” по “незалежній” Америці.

Ці події зробили “Аль-Каїду” відомою на весь світ і перетворили її на головного ворога США. Хоча загроза тероризму стала для США першочерговою проблемою, але президент Буш спочатку не бажав розпочинати військову кампанію в Афганістані. Це суперечило стратегічним пріоритетам адміністрації, яка вже ухвалила політичне рішення зосередитися на вторгненні і окупації Іраку.

Ці політичні рішення та їхній вплив на безпеку держави привертають увагу суспільства до того, як політики реагують на непередбачувані загрози. З іншого боку, пріоритети зовнішньої політики США, зокрема акцент на Іраку, а не на Афганістані, демонструють, як глобальна стратегія і політичні інтереси можуть впливати на рішення про військові втручання та боротьбу з тероризмом.

Для того щоб досягти ліквідації бен Ладена й знищити його терористичну інфраструктуру, необхідно було позбавити талібів влади, оскільки ті забезпечували йому захист і підтримку. Без військового втручання досягти цього було неможливо, тому у Пентагоні звернули увагу на афганську опозицію – Північний альянс, який утримував контроль над невеликою територією на півночі країни та продовжував воювати проти талібів. Було вирішено використати Північний альянс як основну силу для повалення режиму талібів і знищення терористичних угруповань, залучивши мінімум військових ресурсів США.

Для реалізації цього плану була розроблена військова доктрина під назвою “нетрадиційна війна”, яку США до цього не застосовували в повному обсязі. За офіційним визначенням, “нетрадиційна війна” включає дії, спрямовані на підтримку руху опору або повстанського руху з метою примусити, організувати або повалити уряд. Ця стратегія передбачає співпрацю з підпільними, допоміжними або партизанськими силами, використовуючи їх як основну силу. Поняття “нетрадиційної війни” стало частиною американської військової стратегії після промови президента Кеннеді Дж. перед випускниками

Вест-Пойнта у 1962 році, де він підкреслив важливість нових підходів до ведення війни у відповідь на змінювані глобальні загрози.

Підсумовуючи зазначимо, що такі військові доктрини можна розглядати як розвиток теорії “асиметричних конфліктів”, у яких використання військових дій відбувається через місцеві сили або опозиційні рухи замість прямого залучення великих регулярних армій. Це дозволяє уникнути великих втрат і знижує економічні витрати, водночас створюючи умови для дестабілізації і зміни влади в регіоні за рахунок місцевих сил. Така стратегія також дає змогу уникнути тривалого і витратного воєнного конфлікту, який би супроводжувався прямою окупацією країни.

2.2. Оцінювання суспільно-політичних наслідків діяльності талібів в Афганістані

Доцільно визначити військові, соціальні та політичні чинники, які зумовили загальну неефективність державних структур Афганістану, і це було основною причиною поразки армії і захоплення влади талібами. Міжнародні експерти вважають, що конфлікти і “проксі-війни”, які ризикують перерости в загальну громадянську війну, завдадуть більшої шкоди Афганістану та їхнім інтересам, ніж поточна ситуація з талібаном при владі [41].

У контексті військових стратегій, то афганську армію розвивали на основі військових доктрин США, що спираються на високотехнологічну зброю, якісну розвідку і повітряну підтримку. Однак у локальних умовах Афганістану ці елементи були недостатньо доступні, що робило подібну модель неефективною. Військові структури, які спираються на зовнішню підтримку і мають обмежені можливості самостійно діяти в умовах обмежених ресурсів, втрачають свою боєздатність.

Протягом 2000-2020 років корупція в Афганістані стала системною проблемою, що глибоко вкорінена в політичних та військових інституціях [5]. Це впливало на моральний стан військових, призначення на посади та розподіл ресурсів, знижуючи ефективність армії.

У 2020 році США домовилися про Дохську угоду (Doha Agreement) з талібаном і безуспішно намагалися змусити талібан і попередній уряд Ісламської Республіки на чолі з колишнім президентом Ашрафом Гані досягти шляхом переговорів припинення конфлікту та розпочати мирний процес. Коли це зазнало краху з остаточним виведенням американських та інших міжнародних військ, а потім несподівано швидкою перемогою талібану у 2021 році, то мирні переговори стали неможливими [6; 40; 42].

Історично афганське суспільство має складну структуру з сильними клановими та родинними зв'язками (непотизм), що негативно впливає ефективність управлінських структур. Відсутність кваліфікованих військових кадрів через непотизм призвело до дезорганізації та слабкої координації в армії.

Децентралізація влади є історичною, оскільки афганська політична система завжди була фрагментованою. Загалом центральний уряд мав обмежений вплив на провінції, де реальна влада належала місцевим вождям і племінним лідерам. Це посилювалося племінними відносинами, які залишалися основою політичної стабільності та конфліктів. Після рішення США евакуювати війська, місцеві лідери швидко перейшли на бік талібану, вбачаючи в цьому можливість зберегти владу і ресурси.

Соціокультурний і релігійний контекст Афганістану також відіграв ключову роль у легітимації талібану серед населення, особливо в сільських регіонах, де проживає більшість афганців. Талібан використовував риторику боротьби з “іноземними загарбниками” як основу своєї політичної кампанії, що викликало симпатію серед населення, яка асоціювала їх з національною боротьбою [3; 29; 30; 33; 39; 40].

Історичні та сучасні ісламські моделі, такі як іранська та саудівська, надають талібану можливість інтегрувати традиційні ісламські принципи із сучасною політичною системою, що представлено в табл. 2.2.

Адаптивність ісламських моделей до талібану

	Моделі	Характеристика	Перспективи адаптивності
1.	Іранська модель.	Поєднує в собі елементи релігійної та світської влади, дозволяє зберегти верховенство духовенства через веляти-факіх, де верховний лідер має кінцеву владу в питаннях держави та релігії.	Ця структура може бути привабливою для талібану, оскільки дозволяє створити видимість демократичних процесів, одночасно зберігаючи ключові рішення під контролем духовної еліти.
2.	Саудівська модель.	Передбачає централізацію влади в руках одного лідера, що відповідає прагненню Хібатулли до сильної централізованої системи, де емір володіє повноваженнями одноосібного управління.	Така система може сприяти внутрішній стабільності, але її складно поєднати з сучасними міжнародними стандартами легітимності та прав людини.

Примітка. Побудовано автором за даними [18; 19; 20; 22; 23; 24].

З урахуванням трендів в талібані, централізація влади під керівництвом одного лідера видається найбільш імовірною на даному етапі, оскільки Хібатулла прагне мінімізувати розбіжності та зберегти контроль за допомогою жорської вертикалі влади. Ця стратегія може посилити внутрішню єдність руху, проте створює перешкоди для інтеграції до міжнародної спільноти, що очікує демократичніших підходів до управління.

Зовнішня політика і стратегія США щодо виведення військ спричинила стратегічний вакуум, який швидко заповнив талібан. Американська інтервенція і прорахунки привели до правління талібів [6; 40; 42]. Місцеві лідери та еліти адаптувалися до нових реалій, що підтверджує теорію раціонального вибору, коли суб'єкти політичного процесу прагнуть мінімізувати свої ризики й максимізувати вигоди.

Неадекватність прогнозів американської розвідки щодо стабільності афганського уряду є прикладом системних помилок у процесах збору та аналізу

інформації. У роботі розвідки була проблема, коли прогнозування спиралося на хибні припущення щодо ефективності союзних сил. Афганська армія виявилася набагато слабкішою, ніж передбачалося. Помилки у прогнозах зумовлені завищеними оцінками її боєздатності та недооцінкою швидкості просування талібану.

Евакуація людей, які співпрацювали з коаліційними силами, стала критично важливою через ризик репресій з боку талібану, незважаючи на офіційні запевнення останніх про амністію. Історично, після подібних збройних конфліктів, люди, які були залучені до підтримки іноземних сил, часто стають мішенями репресій, що створює серйозні загрози для їхнього життя та безпеки.

Операція з евакуації, організована США та їхніми союзниками, була однією з наймасовіших в історії. Подібні масштабні операції вимагають скоординованих зусиль з боку кількох країн і задіяних організацій. Американська програма “Allies Refuge” використовувала Резервний цивільний повітряний флот, що є прикладом ефективного використання військових (цивільних) ресурсів у кризових ситуаціях.

Масштабна евакуація понад 100 тис людей за короткий проміжок часу вимагала детального планування та координації з боку міжнародних організацій [5]. Розширення географії прийому біженців до таких країн, як Німеччина, ОАЕ та Бахрейн, дозволило знизити навантаження на існуючі евакуаційні центри та збільшити ефективність рятувальної операції. Це підкреслює важливість спеціалізованих рятувальних операцій та ролі спецпризначенців, які можуть діяти в нестабільних умовах.

Міжнародний вимір операції супроводжувався залученням широкого кола країн, включно з партнерами НАТО, що засвідчує міжнародний характер кризи та необхідність багатосторонніх зусиль для її вирішення. Ця ситуація також підкреслює важливість партнерства в безпековій сфері на глобальному рівні, коли країни об'єднуються для досягнення спільної мети. Інститут Newlines досліджував управління в ІЕА з точки зору формування безпекового простору [19].

Прорахунки в оцінці темпів наступу талібану призвели до дезорганізації процесу евакуації. Замість планомірного виведення військових (цивільних осіб), коаліція зіткнулася з екстреною ситуацією, яка вплинула на ефективність військової операції та на сприйняття її у світі. Незважаючи на те, що талібан формально не заважав евакуації, їхня участь у створенні зовнішнього периметру навколо аеропорту підкреслювало їхнє прагнення контролювати ситуацію та демонструвати готовність до співпраці, хоча їхні дії також були обмежені часовими рамками (термін евакуації до 31 серпня 2021 року). Зростаюча загроза з боку ІД в Афганістані стала серйозною перешкодою для евакуації, оскільки терористи використали нестабільність і вакуум влади для здійснення атак, що значно ускладнило евакуаційні зусилля та підвищило рівень ризику для цивільних та військових. Джадун А., Саїд А. та Майнс А. аргументували загрозу ІД в Афганістані і поступову активізацію ІД-Х [22].

Евакуація мала іміджеві наслідки для західних країн, зокрема США. Швидке розгортання операції після хаотичного падіння Кабула підвищило ризик втрат серед цивільних, а також створило значні логістичні труднощі. Це вплинуло на міжнародний імідж США як надійного союзника, що підтримує стабільність у регіоні.

Евакуаційна логістика з регіону, охопленого кризою, є складним процесом, який вимагає точного планування та координації. Організація безперервного руху літаків і максимальне використання вантажомісткості (400-450 пасажирів на один рейс) були життєво важливими для евакуації якомога більшої кількості людей у стислі терміни.

Падіння Кабула та хаотична евакуація значно вдарили по іміджу США як глобального лідера, що спричинило сумніви щодо здатності Вашингтона захищати своїх союзників. Події в Афганістані були використані недемократичними країнами для подальшого послаблення позицій США на світовій арені. Наступ талібану завершився остаточно 15 серпня 2021 року, коли їхні підрозділи зайняли Кабул [5].

Відтоді як таліби захопили Афганістан, у міжнародних дипломатичних колах (ООН, ЄС, США) велась дискусія, що талібам необхідно сформувати більш інклюзивний уряд. Основними аргументами інклюзивності вважалося розширення політичної бази нового режиму талібану, залучення неталібанських рухів та елементів. Доведено, що “аргумент інклюзивності” є хибним і підривається моделями історичного досвіду [1; 18; 23; 44]. Ретроспективний погляд важливий для визначення умов невдачі переговорів щодо мирного врегулювання в Афганістані [7; 18; 33].

Політологія визнає, що перший рік є найнебезпечнішим періодом для утвердження нового авторитарного режиму (лідера). Повернення влади талібами в Афганістані означає ліквідацію навіть тих незначних досягнень у модернізації держави, які були реалізовані за останні два десятиліття за підтримки міжнародної коаліції [5]. Це відновило традиційний соціальний та політичний порядок, заснований на шаріатському праві та феодално-клановій структурі, що наближається до середньовічних норм. Талібан має можливості зберегти контроль над країною та забезпечити міжнародне визнання, за умови відмови від ідей зовнішньої експансії. Така стратегія відкрила можливості для співпраці з геополітичними супротивниками США, які мають свої інтереси в цьому регіоні.

Таку ситуацію в Афганістані можна розглядати через призму теорії ретро-модернізації, яка передбачає повернення до традиційних соціальних структур у відповідь на неспроможність модернізаційних реформ. Історичний аналіз вказує на те, що процеси інституційної слабкості, постколоніальні виклики та геополітичні інтереси часто сприяють відродженню релігійних або кланових режимів в країнах із слабкою державністю. Талібан, використовуючи ці фактори, адаптує свою політику для утримання влади, особливо якщо співпраця з глобальними акторами (Китай, РФ) забезпечує йому економічну і політичну підтримку [13; 29; 40; 42].

В Афганістані талібан, перейнявши формальні державні важелі влади та існуючі державні інституції від поваленої адміністрації Гані, запровадив свої

авторитарні стандарти [3; 30; 33; 39]. Талібан, по-перше, віддав пріоритет підтримці широкої зовнішньої єдності свого руху, незважаючи на виникнення напруженості між еміром і його співниками в Кандагарі та офіційними лідерами уряду в Кабулі. По-друге, талібан жорстоко розправлявся з опозицією, особливо при констатації мінімальних ознак збройного опору. Рішення США й Великої Британії утриматися від підтримки насильницької опозиції можна розглядати як спробу уникнути погіршення ситуації та продовження конфлікту, оскільки це лише призвело б до збільшення насильства. Проте “подвійні ігри” країн-сусідів (Ірану) створювали умови для довготривалої невизначеності, що постійно активізувало процеси дестабілізації.

По-третє, талібан протистояв міжнародному та внутрішньому тиску, відмовився від можливості інклюзивного управління. По-четверте, талібан досяг успіху у консолідації та централізації митних надходжень, стримуючи корупцію на митниці та закрити численні дорожні контрольно-пропускні пункти. У 2022 році митний збір становив 1,5 млрд дол США [5]. Це було досягнення талібів при колапсі афганської економіки і відповідного зниження доходів.

Криза ліквідності, шоки від західних санкцій і колапс економічної системи призвели до втрати ВВП Афганістану у 2021-2023 роках на 20-30%. У 2024 році економіка стабілізувалася, але залишається в стані стагнації. За даними ООН, 23 млн афганців потребують гуманітарної допомоги [5]. Міжнародна допомога скоротилася через конкуренцію за ресурси та невдоволенням репресіями талібів. Актуальним для Афганістану є реалістичність в перспективі пошуку інклюзивних рішень у відповідь на колапс економіки і міжнародний тиск.

Протягом 2021-2024 років талібан перестав публікувати будь-які дані про бюджетні витрати і оглядово публікує бюджет на поточний фінансовий рік (деякі заголовні цифри) [4; 29; 30; 34; 39].

**Політико-економічна ситуація в Афганістані
після приходу до влади талібан протягом 2021-2024 років**

	Події	Опис політико-економічної ситуації
1.	Шокова терапія та стабілізація.	Дослідження економічних шоків, таких як раптове припинення міжнародної допомоги та фінансових надходжень, показує, що країни, які залежать від зовнішнього фінансування, зазнають значного спаду ВВП, особливо якщо вони були економічно залежні від допомоги або військових витрат. В Афганістані після системних кризових ситуацій економічна стабілізація відбувається на низькому рівні. Проте така стабілізація не є ознакою економічного відновлення, оскільки більшість населення залишається на межі виживання.
2.	Залежність від гуманітарної допомоги.	Залежність економіки Афганістану від гуманітарної допомоги є характерною для країн, що переживають тривалі конфлікти та політичну нестабільність. У випадку Афганістану, хоча гуманітарна допомога відіграє вирішальну роль у підтримці економіки на плаву, вона не сприяє довготривалому розвитку. Встановлено, що економіки, залежні від зовнішньої допомоги, часто не можуть розвивати власні виробничі потужності, що в довгостроковій перспективі призводить до стагнації.
3.	Заборона опіуму та її наслідки.	Економічні наслідки заборони вирощування опіуму в Афганістані мають серйозні наслідки для сільського господарства, яке є основою доходу для населення. Багато сільських домогосподарств залежало від вирощування маку, тому заборона не лише зруйнувала їхню економічну базу, але й не змогла повністю зупинити потік наркотиків через наявні запаси. Такі заходи можуть призвести до зростання нелегальної економіки, якщо не будуть запропоновані альтернативні джерела доходу.
4.	Перспективи розвитку.	За відсутності значних інвестицій у розвиток, прогнозоване зростання економіки Афганістану залишається обмеженим. Дослідження міжнародної допомоги на розвиток показують, що без масштабних проєктів, які сприяють робочим місцям й покращенню інфраструктури, економічне зростання залишається незначним, а країна продовжує залежати від зовнішньої допомоги.

Примітка. Побудовано автором за даними [1; 3; 7; 11; 28; 31; 33; 37; 40].

Адміністрація талібану інформацію про доходи і витрати для оцінювання бюджетного процесу розглядає як “державну таємницю”. Така практика щодо державних фінансів дозволяє талібану використовувати ресурси, які вони мобілізують на користь режиму, без зовнішнього моніторингу.

Талібан продовжує зберігати потенціал важливих державних установ, включаючи митну адміністрацію і розвідувальні агентства для реалізації власних інтересів. Щодо оподаткування, торгівлі і транспорту талібан продемонстрував компетентність і ефективність. Ефективність талібану в боротьбі з корупцією, яка була масовим явищем за часів республіки, сприяла зростанню податкових надходжень і доходів бюджету. У 2023 році Афганістан отримав вигоду від активної регіональної торгівлі, зокрема експорту вугілля до Пакистану та мінералів, що забезпечило біля 2 млрд експорту, але в 2024 році обсяги експорту значно скоротилися [5].

Більшість дій талібів в Афганістані мають тенденцію до змін. На практиці повна заборона опіуму, оголошена Аміром Хайбатуллою, завдає економічні збитки Афганістану і відштовхує зацікавлені групи (особи) талібану, які були бенефіціарами наркопромисловості, що створює проблеми для режиму. Рішуче впровадження заборони на опійний мак зменшило його культивування більш ніж на 95%. Це погіршило ситуацію для афганців. Лише на рівні фермерських господарств було втрачено понад 450 тис робочих місць, а економіка країни зазнала збитків на 1,3 млрд дол США [5].

У освітянській сфері системні дії щодо закриття середніх шкіл для дівчат у більшій частині країни впливають на міжнародний імідж [2; 8; 14; 27; 39; 44]. Водночас жінкам дозволено подавати документи та відвідувати університети, приватні школи для дівчат залишаються відкритими. Муфтії Усмані постійно закликає талібан відкрити школи для дівчат [34]. Кларк К. досліджує як контингент учнів у школі, так і вплив талібану на освіту в Афганістані [14].

Виконання талібами зобов’язання боротьби із тероризмом є дискусійним. Це стосується переховування лідера Аль-Каїди (Аль-Завахірі) в Кабулі та подальший удар американського безпілотної, у результаті якого він був

убитий. Нездатність запобігти внутрішнім терористичним нападам ісламської держави-хорасан і атакам з афганської землі на сусідні країни підриває авторитет талібів у афганського населення і на регіональному рівні.

В Афганістані талібан вчиться керувати авторитарною державою і закулісна політико-економічна динаміка впливає на їхні дії, зокрема власна ідеологія може переважити міркування більш вузьких власних інтересів для авторитарного режиму та його керівництва.

Талібан з міжнародним співтовариством має складні зв'язки, оскільки спадкоємність управління є проблемною для багатьох авторитарних режимів [24; 29; 31; 39]. Інколи це може створювати можливості для змін, але також може породжувати серйозні ризики, такі як широкомасштабний конфлікт під час кризи престолонаслідування. Зовнішня участь у змінах керівництва та спадкоємності може виявитися короткотривалою або контрпродуктивною.

В політичному сенсі зовнішні втручання США та міжнародного співтовариства в діяльність талібів приводили до відкладання початкових переговорів, тому доцільно підтримувати гнучкість щодо режиму, щоб мати можливість на зміни правонаступництва та відповідні можливості, які можуть виникнути, а також зменшувати ризики.

Талібан зацікавлений в прибутковості і переглядає податкову політику, якщо приватні підприємства стверджують, що високі податкові збори роблять їх діяльність фінансово нежиттєздатною.

Іншим сегментом афганського суспільства, який впливає на талібів на місцевому рівні, є сільські території (включаючи вождів племен, старост сіл). Проте потенційний вплив на талібан не варто переоцінювати, оскільки цей вплив стосується конкретних питань, важливих для зацікавлених сторін, і місцевих проблем. Зауважимо, що намагання іноземців застосувати важелі впливу через ці канали, якими б добрими намірами вони не були, є особливо ризикованим, оскільки це може дискредитувати афганських зацікавлених сторін і викликати негативну реакцію талібів, що ще більше погіршить ситуацію.

Посередники, яким частково довіряє Талібан, мають діяти з орієнтацією на власні інтереси режиму. Це стосується висунення технічних аргументів для деполітизації певних функцій уряду, які ідеологічно не чутливі до талібів і не загрожували б їхній владі. Зокрема Борхані Дж. досліджує ІЕА як систему у контексті маніфесту державності талібів [13].

Прискорений наступ (просування) талібів стало результатом не тільки військових досягнень, але й політичних переговорів і залякувань на місцях. Місцеві лідери в багатьох провінціях швидко вирішили капітулювати перед талібаном без бою, що значно скоротило час, необхідний для захоплення територій. Проте західні розвідувальні агентства не врахували широкую підтримку талібів серед певних еліт і племен.

Хоча США намагалися ініціювати мирний процес, але час і структура цих переговорів були обрані неправильно. Більше того, угоди з талібаном, укладені без належної участі афганського уряду, послабили його легітимність і сприяли дестабілізації країни. Це створило додаткові передумови для швидкого колапсу уряду, коли американські війська почали залишати країну.

Аргументуємо геополітичні наслідки для демократичної спільноти. Швидке падіння Кабула створило серйозні іміджеві втрати для західних країн, зокрема для США, які протягом двох десятиліть намагалися стабілізувати Афганістан. Евакуація в умовах хаосу продемонструвала неготовність до сценарію швидкого краху уряду та значно підірвала довіру до здатності Заходу прогнозувати та впливати на хід подій у регіоні.

Висновки до розділу 2

1. Аргументовано, що в 1990-х роках провідні світові держави не повністю усвідомлювали масштаб загрози, яку становив глобальний джихадистський рух. Ісламські радикальні рухи продовжували розглядатися переважно як регіональні або локальні актори, що не мають потенціального впливу на геополітику. Згідно теорії балансування талібан був змушений

лавірувати між зовнішнім впливом міжнародної спільноти та потребою зберегти внутрішню підтримку від своїх ісламістських союзників.

2. Після атак на США у 2001 році талібан відмовився видати лідера “Аль-Каїди” і це призвело до вторгнення США та коаліційних сил в Афганістан. Дії США доцільно розглядати в контексті теорії примусової дипломатії, де економічні, політичні або військові загрози були використані як засіб тиску на державу з метою досягнення конкретної мети. Оскільки такі підходи часто ускладнені із-за релігійних та ідеологічних розбіжностей між сторонами конфлікту, тому талібан через власні переконання не був готовий йти на компроміси, навіть якщо це могло принести покращення міжнародних відносин.

3. Встановлено, що збройні опори, підтримувані зовнішніми силами (як в Афганістані), рідко досягають стійких результатів і часто перетворюють конфлікт у затяжне збройне протистояння низької інтенсивності. Використання падіння Афганістану у геополітичній грі підкреслює прагнення недемократичних держав до збільшення свого впливу. Китай націлений на Тайвань, використовуючи афганську кризу для підкреслення ненадійності США, так і зменшення впливу ЄС в регіоні.

4. Доведено, що виведення американських та інших міжнародних військ з Афганістану ознаменувалося швидкою перемогою талібану у 2021 році. Відбулася децентралізація влади, оскільки афганська політична система завжди була сильно фрагментованою. Відповідно центральний уряд мав обмежений вплив на провінції, де реальна влада належала місцевим вождям і племінним лідерам. Племінні відносини є основою політичної стабільності та конфліктів, тому місцеві лідери перейшли на бік талібану, вбачаючи в цьому можливість зберегти владу і ресурси.

5. Повернення влади талібами в Афганістані зумовило ліквідацію навіть тих незначних досягнень у модернізації держави, які були реалізовані за два десятиліття за підтримки міжнародної коаліції. Відбулося відновлення традиційного політичного порядку, заснованого на шаріатському праві та

феодално-клановій структурі. Це дає змогу талібану зберігати контроль над Афганістаном, забезпечуючи міжнародне визнання за умов відмови від зовнішньої експансії, що вигідно для геополітичних супротивників США, які мають інтереси в цьому регіоні.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВЛІННЯ ТАЛІБІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

3.1. Роль талібану в розвитку постконфліктного суспільства

Встановлення довіри є важливим компонентом стабілізаційних зусиль і успішних переговорів у післяконфліктних суспільствах. Дослідження в галузі міжнародних комунікацій показують, що в умовах недовіри між конфліктуючими сторонами доцільніше починати з поступових миротворчих ініціатив. Такі дії можуть створити базис для подальшої співпраці талібану і ООН може слугувати платформою для взаємодії.

Доцільно оцінити геополітичний вплив талібану на ситуацію в міжнародному терористичному русі [13; 23; 29; 40; 42]. Прагматизм демократичної спільноти у взаємодії з талібаном відповідає стратегії “обмеженого впливу”, яку використовують у конфліктах з нерегулярними режимами. Згідно з теоріями миротворчих процесів, у таких випадках взаємні вигоди і поступки можуть сприяти зменшенню насильства і створенню можливостей для хоча б часткової стабілізації. Крім того, такі прагматичні взаємодії можуть дозволити Західному альянсу частково коригувати політику талібану або хоча б віддалити його від найрадикальніших кроків.

Вихід військ США із Афганістану залишив “стратегічний вакуум” у Центральній Азії. Регіон стає вразливішим до впливу ісламістських рухів, таких як талібан. Після приходу до влади талібану було необхідно створити баланс між обмеженням діяльності джихадистських угруповань і збереженням їхньої лояльності. Важливість цього полягає в геополітичних інтересах талібану, які зобов’язують його підтримувати стабільні відносини з сусідніми країнами. Однак політика обмеження руху таких угруповань, як ІР-Т та ІР-У, призвела до розколу між ними та талібаном, що відкриває можливості для ІД-Х вербувати серед цих ісламських рухів бойовиків [9; 12; 22; 28; 31]. Для посилення

урядових інституцій Волш Дж. відзначає важливість перегляду конституції Афганістану згідно з мирними угодами [37].

ІР-У, відомий своєю підтримкою джихадистських рухів у Центральній Азії, був союзником талібану. Проте репресії з боку талібану, які обмежували свободу дій цієї групи, призвели до переходу її членів (досвідчених бойовиків) до ІД-Х. Це також вказує на можливість подібної ситуації з іншими групами, такими як ІР-Т, що є важливим для розгортання вербувальної стратегії ІД-Х. Фонд Джеймстауна, досліджуючи напад на семінарію в Пешаварі у провінції ІД-Х, визнає складність конфлікту ІД і афганських талібів-ханафітів [28].

Дії Талібану щодо обмеження діяльності джихадистських угруповань, зокрема таких, як ІР-Т, зумовлені дипломатичним тиском з боку сусідніх країн, особливо Китаю, який має прямий інтерес у боротьбі з уйгурськими сепаратистами. Зокрема Кларк К. та Салтског М. визнають, що Афганістан є територією американсько-китайської конкуренції [15]. Переміщення уйгурських бойовиків демонструє прагнення талібану зберегти стабільність на кордонах з Китаєм, але також створює ризик для подальшого їхнього відчуження та переходу до ІД-Х.

Проблема боротьби з терористичними угрупованнями в Афганістані складна через наявність політичної та соціальної нестабільності, що стимулює радикалізацію в регіоні. Басіт А. відзначає, що ІД-Х радикалізується і посилює свою антикитайську пропаганду [12]. Афганістан давно є базою для міжнародних бойовиків, і за умов слабого урядування на локальному рівні екстремістські групи отримують більшу свободу дій, використовуючи Афганістан для підготовки та створення підтримки.

Більшість джихадистських груп, що діють в Афганістані, союзні талібану, тоді як ІД-Х має ідеолого-релігійне протиріччя з талібаном, що становить загрозу для стабільності регіону (табл. 3.1).

**Науково-методичні підходи визначення ідеолого-релігійного протиріччя
талібану та ІД-Х (ISKP)**

	Події	Характеристика діяльності ІД-Х
1.	Політика талібану щодо визнання терористичних угруповань.	Відмова талібану визнавати наявність терористичних угруповань на території Афганістану може бути способом зменшити тиск з боку міжнародного співтовариства та уникнути прямих військових втручань інших країн.
2.	Вплив ІД-Х в Афганістані.	Становить особливу загрозу, оскільки ця організація дотримується агресивніших методів боротьби за вплив, навіть протистоячи талібану.
3.	Склад ІД-Х.	В ІД-Х входять представники різних етнічних груп, включаючи непуштунські елементи, що дозволяє організації залучати до своїх лав широке коло прихильників. Утримання значної кількості бойовиків також стало можливим завдяки звільненню в'язнів з двох головних в'язниць Афганістану.
4.	Відхилення амністії з боку ІД-Х.	У 2021 році відхилення амністії з боку ІД-Х демонструвало рішучий намір цієї групи зберегти власну ідеологічну та структурну незалежність, протиставляючи себе талібану як легітимному уряду.
5.	Діяльність ІД-Х протягом 2021-2024 років.	ІД-Х активно веде делегітимізаційну кампанію проти талібану, прагнучи створити розкол серед його лав і стимулювати дезертирство. У своїй пропаганді ІД-Х акцентує увагу на критиці талібану, використовуючи ресурси та фінансування від центрального керівництва ІД. Така стратегія не тільки забезпечує ІД-Х новими рекрутами, але й підриває єдність серед представників талібану, а також їхню комунікацію із іншими бойовими групами, що підвищує політичну нестабільність у регіоні.

Примітка. Побудовано автором за даними [4; 7; 9; 11; 12; 13; 24].

Зважаючи на слабкість внутрішнього контролю та складність координації між центром і регіонами, талібану важко забезпечувати повне викорінення терористичної діяльності в країні. Експерти визнають, що переходи до ІД-Х невеликих груп узбеків і уйгурів мають обмежений масштаб і це не становить

серйозної загрози для талібану [5]. Проте це вказує на прагнення ІД-Х залучати до своїх лав не лише місцевих, а й іноземних бойовиків, що вказує на їхню міжнародну стратегію тероризму. Цікавим є бачення Осман Б. трендів приєднання до ІД молодих афганців середнього класу [25].

ТТП становить серйознішу загрозу для талібану через свою чисельність та військовий потенціал. На території Афганістану ТТП є не лише потужною джихадистською силою, але й має здатність вербувати нових членів серед афганців, що підриває стабільність талібану. Це робить ТТП потенційним внутрішнім ворогом для талібану, оскільки зростання їхньої чисельності серед місцевого населення викликає внутрішні конфлікти та посилює конкуренцію за вплив.

Талібан має складні взаємини з Пакистаном через його укази, що забороняють афганцям приєднуватися до ТТП, а також затримання членів ТТП, які поверталися з рейдів у Пакистан [5]. Відсутність реального впливу талібану на ситуацію посилює напруженість між талібаном і Пакистаном, оскільки існування ТТП загрожує безпеці на обох сторонах кордону.

Талібан постійно реалізує контртерористичну стратегію на територіях впливу. Протягом 2021-2024 років талібан зіткнувся з численними загрозами від різних терористичних угруповань, серед яких ключову роль відіграє ІД-Х [9; 12; 22; 28; 31]. Талібан намагається утвердити свій контроль над Афганістаном, витісняючи радикальні групи (ІД-Х) через політичні угоди, військові операції та репресії. Проте структура та ідеологія ІД-Х значно відрізняються від ідеології талібану. ІД-Х, як частина глобальної мережі ісламської держави, прагне поширити свій вплив за межі Афганістану, що створює додаткові виклики для талібану в його національних амбіціях. Сайєд А., досліджуючи рух ІД-Х, визнає перманентність його протистояння проти афганських талібів-ханафітів [28].

Використання розвідувальних даних для контртерористичних операцій стало ключовим елементом успіху талібану в боротьбі проти ІД-Х у 2022-2024 роках. Розвідка дала можливість точніше визначати місця перебування

бойовиків, їхні склади зброї та комунікаційні канали. Це дозволило мінімізувати втрати серед цивільних та підвищити ефективність операцій, що стало критичним для ослаблення ІД-Х у міських зонах.

Зниження активності ІД-Х протягом 2023-2024 років було результатом кількох чинників. Сюди можуть входити не лише успішні операції талібану, але й внутрішні труднощі ІД-Х, такі як зменшення фінансування, відтік бойовиків або зміни у стратегії [5]. Важливу роль також могли відіграти втрати, яких зазнало угруповання в результаті рейдів на їхні схованки в містах. Такі удари по ключових об'єктах ІД-Х сприяли ослабленню їхньої здатності до координації та проведення нападів.

ІД-Х адаптувалася до втрат, зберігаючи ключові осередки своєї структури. Попри серйозні поразки, вона продовжує вести партизанську війну та використовувати асиметричні методи, такі як теракти, саботаж та підривні операції. Завдяки фінансовим ресурсам і підтримці з боку міжнародних ісламістських угруповань, ІД-Х відновлює воєнний потенціал навіть після великих втрат.

Невизначена політична ситуація в Афганістані, економічні труднощі та відсутність міжнародного визнання талібану створюють середовище, сприятливе для зростання екстремістських угруповань, таких як ІД-Х. Вони користуються цими обставинами для вербування нових членів та зміцнення своїх позицій у регіоні. ІД-Х також намагається використати на свою користь конфлікти між талібаном та іншими етнічними й політичними групами. Сен А. аргументує помилки талібану та втрачені можливості для миру в Афганістані [30].

Попри заяви талібану про перемогу над ІД-Х, існує ймовірність, що це угруповання буде продовжувати свою діяльність через нові стратегії, включно з активізацією атак у великих містах і залученням міжнародних бойовиків. ІД-Х зосереджується на пропаганді для вербування нових членів і поширення ідеології джихаду на глобальному рівні, що підвищує ризик її подальшого відродження в регіоні.

У 2024 році ІД-Х залишається загрозою для стабільності Афганістану та регіону в цілому [5]. Попри зусилля талібану з її знищення, ІД-Х продовжує функціонувати і має певні перспективи для відродження через вміння адаптуватися до нових умов, що підкреслює складність протистояння тероризму у країні, яка переживає політичний, релігійний і економічний хаос. Діяльність цієї організації, спрямована на посольства та інші символічні цілі, засвідчує наміри вести глобальний джихад.

Попри тимчасове зниження активності протягом 2023-2024 років, ІД-Х може активізувати свою агресивну діяльність у майбутньому. Важливою стратегічною загрозою залишається можливість адаптації й пошук нових джерел фінансування та вербування. Експерти зауважують, що зниження рівня насильницьких дій у 2023 році свідчить про успішність контртерористичних заходів талібів і ставить під сумнів здатність ІД-Х до швидкого відродження [5]. В. Берд зауважує, що не варто обманювати суспільство, оскільки режим талібану в Афганістані не стає більш інклюзивним [39].

Терористичні загрози, що можуть походити з Афганістану, є потенційно можливими, хоча ІД-Х та Аль-Каїда мають обмежені можливості для безпосередніх атак на європейські цілі. Ортон К. відзначає роль Аль-Каїди в масштабуванні глобального тероризму [24]. Як показує досвід, терористичні осередки за межами Афганістану, зокрема у Західній Африці та Туреччині, мають більше шансів здійснювати операції в Європі через краще організовану інфраструктуру та можливість використовувати міграційні шляхи. Тому Зелін А. аргументує політико-економічні виміри зацікавленості Туреччини у визнанні ІЕА [42].

Політико-комунікаційні підходи талібану до вирішення розбіжностей у соціо-релігійних поглядах правління представлено в табл. 3.2.

Внутрішня фрагментація Талібану вказує на складний процес переходу до централізованої структури в умовах Афганістану, де племінні, етнічні та регіональні розбіжності мають історичний контекст.

**Політико-комунікаційні підходи талібану до вирішення розбіжностей
у соціо-релігійних поглядах правління**

	Підходи талібану до управління	Політико-комунікаційна оцінка дій талібану
1.	Політична позиція талібану в світі.	Талібан займає прагматичну позицію щодо зовнішнього світу, що ґрунтується на принципах нейтралітету, невтручання, суверенітету та поваги до міжнародного порядку. Проте вплив різних фракцій призводить до непослідовної зовнішньої політики.
2.	Фрагментація всередині талібану.	Зумовлена племінними, фракційними, ідеологічними та структурними суперечностями. Є викликом для переходу від поліцентричної та антицентралістичної структури до єдиного руху. Досягнення рівноваги між політичним центром у Кабулі та впливовими рухами на периферії (Кандагарі) потребує постійної уваги.
3.	Політичний підхід до вирішення проблем структуризації талібану.	Структурні виклики талібану відображають історичні тренди афганського суспільства до племінної ідентичності, яка часто перевищує загальнодержавні інтереси. Подібні розбіжності ускладнюють централізацію, оскільки ідеологічні й культурні відмінності між регіонами гальмують перехід до уніфікованої системи управління.
4.	Талібан і ІД-Х.	Короткострокові заходи боротьби з тероризмом можуть бути ефективними для ослаблення керівництва ІД-Х, але в довгостроковій перспективі жорстокість може відштовхнути салафітські спільноти та молоде міське покоління, особливо серед студентів університетів.
5.	Талібан і Аль-Каїда (AQ).	Ці організації пов'язані релігійною клятвою вірності (бай'ах), але після підписання Дохійської угоди виникли напруженість і недовіра. Поява нових розбіжностей у релігійно-політичних поглядах на міжнародні відносини потребує постійної політичної комунікації.
6.	Права жінок і освіта для дівчат.	Залишаються для талібану важливими питаннями, оскільки чим більше прагматичні дії наполягають на скасуванні заборон, тим менше поступок готовий зробити хібатулла, щоб зберегти свій авторитет. Заборона талібаном на здобуття середньої освіти для дівчат свідчить про внутрішню позицію влади, а не про релігійні мотиви.
7.	Конституційне оформлення ІЕА.	Між основними фракційними групами продовжується боротьба за конституційне оформлення ІЕА.

Примітка. Побудовано автором за даними [1; 2; 3; 7; 8; 14; 25; 27; 34].

Ця роздробленість перешкоджає стабільній централізації, яка могла б активізувала рух в міжнародній політиці та у внутрішньому управлінні.

Щодо питання прав жінок та освіти для дівчат, прагматичні сили в талібані розглядають поступки як засіб для зменшення міжнародної критики та покращення іміджу. Резай Х. відзначає радикалізацію освіти в Афганістані у контексті глобального кампусу прав людини [27]. Проте супротив лідерів талібану до цих змін свідчить про внутрішню боротьбу за владу та бажання зберегти консервативні позиції для зміцнення контролю над радикальними елементами руху. Зауважимо, що напруженість між прагматичними лідерами та традиційними фундаменталістами вказує на зміни в ідеологічному спектрі талібану.

Зусилля талібану щодо міжнародного співробітництва та прагматичного залучення відображають стратегічну адаптацію до сучасних економіко-соціальних викликів. Юсаф Ф. та Джабархйл М. досліджують майбутнє Афганістану під режимом талібан з точки зору можливої ізоляції в політико-економічному просторизмі [40, с. 117-134]. Інвестиції у вітроелектростанцію в провінції Герат підкреслюють прагнення Афганістану розвивати власну енергетичну базу. Така стратегія має важливе значення для стабільності Афганістану, оскільки понад 70% електроенергії в країні постачається з інших держав [5].

Підсумовуючи зазначимо, що прагматичний підхід Туреччини, який полягає в підтримці контактів з талібаном, сприяє розвитку економічних і освітніх програм, які можуть мати довгострокові наслідки для суспільства. Відкриття афгано-турецьких шкіл та допомога в стандартизації навчальних програм демонструють збалансовану зовнішню політику Туреччини, яка забезпечує одночасно взаємодію із Афганістаном і вірність принципам НАТО.

3.2. Пріоритети та специфіка дипломатичної і регіональної комунікації талібану

Системне протистояння за конституційне оформлення ІЕА є показовим, оскільки це не просто ідеологічний прояв, але спроба теоретично обґрунтувати та стандартизувати управління у талібані. Ломбарді К. та Марч А. відзначають тренди легітимізації ісламського правління в Афганістані [23]. Джустоцці А. досліджує Афганістан під талібами у контексті глобальної джихадистської загрози Європі та Близькому Сходу [18; 19]. Кларк К. та Салтског М. розглядають Афганістан як територію американсько-китайської конкуренції [15]. Пантуччі Р. відзначає особливий політико-економічний інтерес Китаю в Афганістані [26]. Такі політико-ідеологічні підходи можуть допомогти сформувати політичну ідентичність руху на основі ідеологічних положень, що сприятиме посиленню єдності та легітимізації влади талібану. Вважаємо, що це характеризує еволюцію політичного мислення в талібані.

Співпраця між країнами демократичного табору є важливою для забезпечення глобальної безпеки в умовах сучасних загроз, зокрема тероризму. Джустоцці А. досліджує Афганістан під талібами і відзначає можливості глобальної джихадистської загрози Європі та Близькому Сходу [18]. Згідно з теорією міжнародної безпеки, спільна робота правоохоронних установ і розвідувальних агентств різних країн є ефективнішою для протидії транскордонним загрозам, ніж дії окремих держав. У випадку талібану, то тісна координація з Європолем і Фронтексом дозволяє контролювати та виявляти потенційні загрози, які можуть надходити з Афганістану.

Встановлення “низькорівневої рівноваги” між США й талібаном відповідає концепції реалістичного підходу до міжнародних відносин, згідно із яким держава повинна будувати відносини на основі інтересів, а не ідеологічних або моральних цінностей. Інститут миру США відстежує роль талібів в посиленні ісламського правління [23; 25; 30; 37]. У випадку Афганістану головним інтересом США є запобігання терористичним загрозам, і

для цього важливо підтримувати хоча б мінімальний рівень співпраці з талібаном, навіть якщо це несе певні репутаційні ризики. Відповідно до постулатів антитерористичної політики, такі дії можуть зменшити ризики міжнародних терористичних атак і знизити загальну небезпеку від радикальних груп, зокрема талібану.

Політика “сусіди першими” ґрунтується на реалістичному підході до міжнародних відносин, який підкреслює важливість регіональних акторів для досягнення стабільності у конфліктних зонах. Відсутність західної присутності в Афганістані обмежує можливості США та ЄС впливати на політику талібану. Проте Афганістан має важливі дипломатичні та економічні зв’язки зі своїми сусідами, які мають сильніші позиції для впливу на внутрішню політику країни.

Координація з такими регіональними силами, як Пакистан і Туреччина, може допомогти США та ЄС опосередковано підтримувати стабільність і впливати на вирішення ключових питань, таких як права жінок та освіта. Важливим є використання ісламських структур для ведення діалогу на культурно й релігійно зрозумілій основі, що може бути більш ефективним у переговорах з талібаном, який протистоїть західним світським впливам.

США завжди можуть використати унікальний підхід до неконвенційної війни та підтримки рухів опору за допомогою сил спеціальних операцій. Основною метою “зелених беретів” є проникнення у будь-який регіон світу, встановлення довіри з місцевими силами та надання їм підтримки для організації та управління. Цей підхід спрямований на створення умов для того, щоб місцеві повстанці могли ефективно діяти самостійно та досягати політичних змін, включно з поваленням урядів. Така діяльність вимагає здатності спецпризначенців інтегруватися у місцеві спільноти, адаптуватися до їхніх культурних і соціальних умов, що робить їх важливими серед військових підрозділів.

США і ЄС мають запросити регіональних партнерів до співпраці з талібаном у секторі безпеки для запуску програм професіоналізації талібанської поліції та навчання їх принципам міжнародного та гуманітарного права. Країни

із більшістю мусульман, які мають значний досвід у програмах дерадикалізації та протидії екстремістським наративам (Саудівська Аравія, Індонезія, Малайзія), могли б поділитися своїми практиками з талібаном. Це дало б змогу ІЕА у довгостроковій перспективі запроваджувати некінетичні заходи для запобігання масштабній радикалізації молодих афганців.

Досягнення миру передбачає формування дружніх відносин з національними, місцевими, етнічними, релігійними та політичними акторами. НПО через реалізацію проєктів розвитку та надання допомоги перебувають у привілейованій позиції для сприяння взаєморозумінню з місцевими громадами та національними органами влади в Афганістані. НПО у справах біженців постійно ведуть переговори із талібаном щодо тимчасових угод, які дозволять жінкам працювати у провінції Кандагар чи інших регіонах.

Під час Першого Емірату (1996-2001) талібан дозволяв деяким шведським і німецьким НПО працювати в змішаних школах. У 2023 році АФДСЛ надав 1 млн євро австрійським НПО, які працюють в Афганістані. Завдяки своїм гуманітарним проєктам НПО можуть взаємодіяти з місцевими улемами, які є каналом для впливу на ІЕА. Окрім гуманітарної допомоги, НПО також можуть збирати розвіддані на місцях щодо безпеки.

Протягом багатьох складних років країни Західного ал'янсу виконували важливу роль у стримуванні радикальних ісламістських рухів, фактично захищаючи інтереси Китаю. Інститут ISPI досліджує політико-економічні інтереси Китаю в Афганістані [26]. Доведено, що це надавало йому можливість зосереджувати ресурси на інших напрямках, але тепер Китаю доводиться самостійно розв'язувати проблеми регіональної безпеки. Хоча Китай виграє від скорочення західного впливу, проте присутність талібану призводить до зростання екстремістських загроз, що викликає занепокоєння.

Талібан дотримується своєї давньої концепції тероризму: вони запобігають атакам за межами Афганістану, але не перешкоджають присутності іноземних бойовиків і терористичних груп у країні. Це впливає на пріоритетність регіонального прийняття талібану, що представлено в табл. 3.3.

Перспективи регіональної комунікації талібану

	Комунікації талібану	Характеристика регіональної комунікації талібану
1.	Регулювання геополітичних інтересів талібану.	Афганістан знаходиться в центрі складної мережі геополітичних інтересів різних країн. Проекти, такі як TAPI та CASA-1000, є ключовими інфраструктурними ініціативами, що пов'язують Афганістан з економіками Центральної й Південної Азії. Масштабування інфраструктурних проєктів може сприяти економічній стабілізації регіону, навіть в умовах нестабільного політичного режиму.
2.	Економічне залучення Китаю.	Китайська стратегія диверсифікації передбачає залучення країн, що мають стратегічне географічне розташування та природні ресурси і це співпадає з інтересами Афганістану. Через політичну нестабільність та відсутність належних інституцій в Афганістані великих інвестицій поки що не відбулося. У перспективі уряду Афганістану варто враховувати, що інвестиційні проєкти в країнах з високим рівнем політичної нестабільності стикаються зі значними ризиками, тому Китай намагається уникати значних капіталовкладень у таких регіонах.
3.	Взаємодія з Іраном.	Складні відносини талібану з шийтським Іраном показують, що конфесійні розбіжності можуть поступатися місцем прагматичним політичним цілям. Іран, маючи значний інтерес до контролю над водними ресурсами, намагається встановити відносини з режимом талібану, незважаючи на релігійні та історичні суперечності. Іранська стратегія прагне зменшити ризики терористичних загроз та узгодження економічних інтересів з Афганістаном.
4.	Дипломатична активність і невизнання.	Неофіційне визнання, яке полягає у прийнятті послів та відкритті посольств, є ознакою прагматичного підходу країн до режиму талібану. Зовнішня політика багатьох країн базується на необхідності підтримки діалогу, навіть з тими режимами, що не отримали міжнародного визнання, особливо якщо йдеться про безпекові та економічні інтереси. Геополітична практика показує, що країни регіону, як правило, підтримують стабільні стосунки з політичними акторами, навіть якщо вони не визнаються легітимними на міжнародному рівні, з метою уникнення конфліктів.

Примітка. Побудовано автором за даними [1; 10; 12; 15; 16; 20; 30; 41; 42].

Китай змушений зосереджувати ресурси на забезпеченні безпеки Центральної Азії, але оскільки ці держави зберігають здатність проводити багатопланову політику, то вирішення регіональних проблем безпеки не зменшує їхні агресивні амбіції в інших регіонах світу. Пантуччі Р. актуалізує стратегічний політико-економічний інтерес Китаю до Афганістану [26].

Китай і інші країни недемократичного табору активно використовують ситуацію в Афганістані для підриву авторитету США та країн демократичного блоку у світі. Зокрема Інститут ВІБП відзначає політико-економічні комунікації талібану з Іраном, який також під санкціями США [41]. Тому дослідження ролі талібану в Афганістані варто розглядати з урахуванням нових загроз для регіону та за його межами [36].

Просування наративу про поразку США є частиною їхньої інформаційної стратегії, спрямованої на посилення власного впливу в різних регіонах. Нині Китай використовує цю ситуацію для зміцнення позицій на азійському континенті, підкреслюючи провал американської стратегії. Проте ШОС встановила партнерство з МОМ, УНЗ ООН, UNOCT та DPPA. Тому США і ЄС зацікавлені посилити співпрацю з ШОС для обміну розвідданими щодо регіонального поширення загроз безпеці з Афганістану.

Використання афганської кризи для впливу на інші регіони, зокрема зусилля Китаю спрямовані на створення враження, що Тайвань не може розраховувати на постійну підтримку США у разі конфлікту. Інші авторитарні країни, у свою чергу, намагається переконувати азійські країни у слабкості американських гарантій безпеки, що вписується у ширшу стратегію з підриву впливу США в світі.

Визначимо стратегічне значення Центральної Азії для рф. Цей регіон є важливим для рф у рамках зовнішньополітичної стратегії щодо зміцнення впливу на пострадянському просторі. рф активно підтримує союзницькі відносини з державами регіону, такими як Таджикистан, які мають історично ворожий підхід до талібану. Це дозволяє рф зберігати військову присутність і

контролювати безпеку в регіоні, що є особливо актуальним після афганських подій.

Для Китаю Центральна Азія є логістичною частиною програми “Один пояс – один шлях”. Афганістан є важливим транзитним маршрутом до Близького Сходу й Африки, а зміни в політичній ситуації можуть суттєво вплинути на реалізацію цього проєкту. Дослідження китайських економістів свідчать, що Китай планує інвестувати значні кошти в Афганістан для стабілізації регіону та забезпечення безпечного проходження маршрутів.

Незважаючи на розбіжності, Китай і РФ намагаються адаптувати свою політику до реалій, що виникли після приходу до влади талібану. Китай прагне зміцнити свої позиції за допомогою військових альянсів у регіоні, особливо з країнами, які виступають проти талібану. Також Китай намагається зберегти стабільність для реалізації своїх економічних інтересів, зокрема через можливі інвестиції в Афганістан. Китай готовий інвестувати до 62 млрд дол США в Афганістан, що визначає його прагнення до стабілізації та інтеграції країни в економічні проєкти [00]. Ці інвестиції можуть стати частиною стратегії розвитку інфраструктури в регіоні, яка сприятиме економічному зростанню та підтримці проєкту “Новий шовковий шлях”.

Близькі відносини талібану з Китаєм і РФ створюють специфічний контекст, у якому інтереси Аль-Каїди й ІД-Х можуть частково збігатися, але поки не переростають у воєнні операції за межами регіону.

Хоча дестабілізація Центральної Азії може відволікати ресурси, проте країни цього регіону прагнуть уникнути внутрішніх конфліктів через раціональний підхід до талібану. Протягом 2021-2024 років багато країн встановлюють дипломатичні контакти з владою Афганістану, або намагаються забезпечити свої інтереси через економічне співробітництво. Важливо зазначити, що країни Центральної Азії не мають моральних обмежень щодо співпраці з талібаном, оскільки прагнуть зберегти стабільність у регіоні заради своїх стратегічних цілей.

Підсумовуючи зазначимо, що попри конфліктну репутацію талібану, його лідери активно відвідують Туреччину та дружні країни, щоб налагодити двосторонні відносини на основі взаємної вигоди та прагматизму, що також свідчить про можливі зміни у підходах до зовнішньої політики талібану.

Висновки до розділу 3

1. У політико-економічній стабілізації в Афганістні важливу роль відіграє талібан. Незважаючи на відсутність прямого причинно-наслідкового зв'язку між контртерористичними операціями талібану та зниженням активності ІД-Х, важливою є обрана талібаном тактика, заснована на розвідці. Це підкреслює важливість використання точкових ударів під час диверсійних рейдів та ретельно спланованих операцій, що може знижувати активність терористичних груп, попри інші зовнішні або внутрішні чинники.

2. Встановлено, що згідно з теорією безпечних зон для терористичних угруповань, держави, які не контролюють свою територію або мають слабкі уряди, стають притулком для глобальних терористичних мереж, що дозволяє їм координувати атаки на міжнародному рівні. Наявність безпечного притулку для терористичних груп, таких як ІД-Х, на території Афганістану піднімає питання глобальної безпеки та ризиків ескалації транснаціонального джихаду.

3. Талібан стикається з викликами щодо контролю джихадистських угруповань, які раніше були його союзниками. Відчуження цих груп може стати для ІД-Х важливим фактором у вербуванні нових членів. Доцільно враховувати геополітичні інтереси сусідніх країн (Китаю, Пакистану), які чинять тиск на талібан з метою обмежити активність таких груп (ІР-Т, уйгурських сепаратистів), що може сприяти підтримці ІД-Х серед цих бойовиків.

4. Встановлення “низькорівневої рівноваги” між США й талібаном відповідає концепції реалістичного підходу до міжнародних відносин, відповідно із яким держава має будувати стосунки на основі інтересів, а не

ідеологічних або моральних цінностей. Головним інтересом США є запобігання терористичним загрозам і підтримка мінімального рівня співпраці з талібаном, навіть якщо це несе певні репутаційні ризики, зменшує ризики міжнародних терористичних атак.

5. Прагматизм демократичної спільноти у взаємодії з талібаном відповідає стратегії “обмеженого впливу”, яку використовують у конфліктах з нерегулярними режимами. Західний альянс частково коригує політику талібану з метою віддалення його від найрадикальніших дій. Це підтверджує прагматику теорій миротворчих процесів, які визнають, що взаємні вигоди і поступки можуть сприяти зменшенню насильства і створенню можливостей для хоча б часткової стабілізації.

6. Аргументовано, що політика “сусіди першими” ґрунтується на реалістичному підході до міжнародних відносин, який підкреслює важливість регіональних акторів для досягнення стабільності у конфліктних зонах. Координація з регіональними лідерами, як Пакистан і Туреччина, може допомогти США та ЄС опосередковано підтримувати стабільність в Афганістані і впливати на вирішення проблематики прав жінок та освіти. Для координації з талібаном важливим є використання ісламських структур для ведення діалогу на культурно й релігійно зрозумілій основі.

ВИСНОВКИ

1. Проголошення створення Всесвітнього ісламського фронту джихаду стало першим відкритим кроком до оголошення глобальної війни проти Західної цивілізації. Основними цілями талібан є прагнення створення ісламської держави на основі шаріату. Рух талібан виник в Афганістані в 1994 році на тлі громадянської війни. Засновниками руху були афганські студенти-медресе (релігійних шкіл), відомі як “таліби”, під верховенством мулли Омара. Талібан впровадить сувору інтерпретацію ісламського закону, включаючи обмеження для жінок, заборону освіти для дівчаток і жорсткі покарання за порушення законів.

2. Аргументовано, що до кінця 1990-х років, незважаючи на існуючі попереджувальні сигнали, міжнародний тероризм не був у центрі уваги глобальної безпеки. До 1996 року талібан завоював столицю Кабул і встановив контроль над більшою частиною Афганістану. Талібан був змушений лавірувати між зовнішнім впливом міжнародного альянсу та потребою зберегти внутрішню підтримку від своїх ісламістських союзників. Така ситуація є характерною в контексті застосування теорії балансування зовнішнього тиску та внутрішньої легітимності. Проте мінімізація ризиків як внутрішніх конфліктів, так і міжнародної ізоляції, призвела до загострення відносин із стратегічними партнерами (Саудівською Аравією, Пакистаном).

Теракти 2001 року стали тригером для суттєвих змін політики Західного демократичного альянсу, включаючи підвищення заходів безпеки, реформу розвідки та початок глобального протистояння тероризму. Протягом 2001-2021 років тривала боротьба з коаліційними військами. Талібан вів партизанську війну проти сил НАТО та афганського уряду. Після 20 років конфлікту, талібан повернув контроль над країною в 2021 році після виходу американських військ.

3. Встановлено, що зовнішня політика і стратегія США щодо виведення військ спричинила стратегічний вакуум, який швидко заповнив талібан. Падіння Афганістану та хаотична евакуація в 2021 році значно вдарили по іміджу США як глобального лідера, що спричинило сумніви щодо здатності

Вашингтона захищати своїх союзників. Ці події були використані недемократичними країнами для подальшого послаблення позицій США на світовій арені, так і зменшення впливу ЄС в регіоні. Використання падіння Кабулу у геополітичній грі підкреслює прагнення недемократичних держав до збільшення свого впливу. Місцеві лідери та еліти адаптувалися до нових реалій, що підтверджує теорію раціонального вибору, коли суб'єкти політичного процесу прагнуть мінімізувати свої ризики й максимізувати вигоди.

4. Західна коаліція була зацікавлена в застосуванні принципів і критеріїв інклюзивності в управлінні талібами в Афганістані. Аргументовано, що основними постулатами інклюзивності є розширення політичної бази нового режиму талібану, залучення неталібанських рухів та елементів. Проте виявилось, що застосування інклюзивності було хибним рішенням у політико-економічному сенсі. Афганістан, хоча й не визнаний на міжнародному рівні, активно залучений до регіональних проєктів та дипломатичних ініціатив. Країни, зацікавлені в стабілізації регіону та забезпеченні власних економічних інтересів, вибудовують відносини з режимом талібану, орієнтуючись на власні стратегічні пріоритети.

5. В Афганістані талібан вчиться керувати авторитарною державою і закулісна політико-економічна динаміка впливає на їхні дії, зокрема власна ідеологія може переважити міркування більш вузьких власних інтересів для авторитарного режиму та його керівництва. Це можна розглядати через призму теорії ретро-модернізації, яка передбачає повернення до традиційних соціальних структур у відповідь на неспроможність модернізаційних реформ.

6. Встановлено, що процеси інституційної слабкості та геополітичні інтереси часто сприяють відродженню релігійних або кланових режимів в країнах із слабкою державністю. Талібан, використовуючи ці чинники системно адаптує свою політику для утримання влади. ІД-Х залишається загрозою для стабільності Афганістану та регіону в цілому. Попри зусилля талібану з її знищення, ІД-Х продовжує функціонувати і має певні перспективи для відродження через вміння адаптуватися до нових умов, що підкреслює

складність протистояння тероризму у країні, яка переживає політичний і економічний хаос.

7. Доведено, що талібан дотримується своєї давньої концепції тероризму: вони запобігають атакам за межами Афганістану, але не перешкоджають присутності іноземних бойовиків і терористичних груп у країні. Внаслідок репресивної політики, режим талібану отримав міжнародну ізоляцію, за винятком підтримки з боку Саудівської Аравії, Пакистану й ОАЕ. Багато країн ввели санкції, зокрема заморозили активи та припинили гуманітарну допомогу, що поглибило економічні труднощі Афганістану. Незважаючи на розбіжності, багато країн недемократичної спільноти намагаються адаптувати свою політику до реалій діяльності талібану. Одні країни прагнуть зміцнити свої позиції за допомогою військових альянсів у регіонах, а деякі (Китай) – здійснюють заходи для реалізації своїх глобальних економічних інтересів, зокрема через інвестиції в Афганістан.

8. Аргументовано, що економічна ситуація в Афганістані залишається вкрай нестабільною і прогнозоване зростання економіки залишається обмеженим за відсутності значних інвестицій у розвиток. Дослідження міжнародної допомоги показують, що без масштабних проєктів, які сприятимуть створенню робочих місць та покращенню інфраструктури, економіка залежатиме від гуманітарної допомоги. Афганістан не зможе вийти з кризи без врегулювання політико-економічних вимірів і зовнішньої допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ACLED. Tracking Disorder During Taliban Rule in Afghanistan. URL: https://acleddata.com/acleddatanew/wp-content/uploads/2022/04/ACLED_APW_JointReport_Tracking-Disorder-During-Taliban-Rule-in-Afghanistan_WebFin2022.pdf
2. Afghan Voice Agency. Kabir: Afghans Need Education More than Any Time. URL: <https://www.avapress.com/en/news/259332/kabir-afghans-need-education-more-than-any-time>
3. Afghanistan Analysts Network. New Lives in the City: How Taleban have experienced life in Kabul. URL: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/context-culture/new-lives-in-the-city-how-taleban-have-experienced-life-in-kabul/>
4. Afghanistan Analysts Network. What Do the Taleban Spend Afghanistan's Money On? Government expenditure under the Islamic Emirate. URL: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/economy-development-environment/what-do-the-taleban-spend-afghanistans-money-on-government-expenditure-under-the-islamic-emirate/>
5. Afghanistan-BBC News. URL: [bbc.com/news](https://www.bbc.com/news)
6. Afghanistan: the Results of American Intervention and Prospects of Taliban Rule. URL: <https://niss.gov.ua/en/news/articles/afghanistan-results-american-intervention-and-prospects-taliban-rule> niss.gov.ua
7. Afghanistan's National Resistance Front, Taliban talks end without result. URL: <https://www.aninews.in/news/world/asia/afghanistans-national-resistance-front-taliban-talks-endwithout-result20220112082349/>
8. Akrami Z. An Ongoing War Without Bombs Inside Afghanistan: The Radicalization of The Current Education System by The Taliban. Afghan Institute for Strategic Studies. URL: <https://www.aissonline.org/en/opinions/an-ongoing.../1147>
9. Antonio Giustozzi. The Islamic State in Khorasan between Taliban counter-terrorism and resurgence prospects. 30 Jan 2024.

URL: <https://www.icct.nl/publication/islamic-state-khorasan-between-taliban-counter-terrorism-and-resurgence-prospects> 4.

10. Arab News. Taliban urge restraint in Russia-Ukraine conflict. URL: <https://www.arabnews.com/node/2031816/world>

11. Baheer O. The Taliban needs to start an intra-Afghan dialogue but with who?. Al-Jazeera. URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/3/28/the-taliban-need-to-start-an-intra-afghandialogue-but-with-who>

12. Basit A. Why Islamic State Khorasan Province is Intensifying its Anti-China Propaganda. European Eye on Radicalization. URL: <https://eeradicalization.com/why-islamic-state-khorasanprovince-is-intensifying-its-anti-china-propaganda/>

13. Borhani J. The Islamic Emirate And Systems: An Overview of the Taliban's Manifesto of Statehood. URL: <https://reporterly.net/latest-stories/the-islamic-emirate-and-systems-anoverview-of-the-talibans-manifesto-of-statehood1/>

14. Clark K. Who Gets to Go to School? The Taliban and Education Through Time, Afghanistan. URL: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/rights-freedom/goingback-to-school-2-looking-at-the-taleban-and-education-through-time/>

15. Clarke C., Saltskog M. Afghanistan as a Site of US-China Competition. URL: <https://www.lawfareblog.com/afghanistan-site-us-china-competition>

16. European Union Agency for Asylum (EUAA). Afghanistan: Security Situation. URL: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2022-09/2022_08_EUAA_Afghanistan_Security%20Situation_%20Final_2.pdf

17. Fitton-Brown E. Can Terrorists Become Counter-Terrorists?. Afghan Institute for Strategic Affairs. URL: <https://www.aissonline.org/en/opinions/can-terror.../1148>

18. Giustozzi A. Afghanistan Under the Taliban: The Global Jihadist Threat to Europe and the Middle East. European Eye on Radicalization. URL: <https://eeradicalization.com/taliban-afghanistanglobal-jihadist-threat-antonio-giustozzi/>

19. Giustozzi A., al-Aqeedi R. Security and Governance in the Taliban's Emirate. Newlines Institute for Strategy and Policy. URL: <https://newlinesinstitute.org/afghanistan/security-and-governance-in-the-talibans-emirate/>

20. Harpviken K. The Foreign Policy of the Afghan Taliban. Peace Research Institute Oslo (PRIO). URL: <https://www.prio.org/publications/12644>

21. Institute for the Study of War (ISW). Hiz-I Islami Gulbuddin (HIG). URL: <https://www.understandingwar.org/hizb-i-islami-gulbuddin-hig>

22. Jadoon A., Sayed A., Mines A. The Islamic State Threat in Taliban Afghanistan: Tracing the Resurgence of Islamic State Khorasan. CTC Sentinel, 15 (1). URL: <https://ctc.westpoint.edu/the-islamic-state-threat-in-taliban-afghanistan-tracing-the-resurgence-of-islamic-state-khorasan/>

23. Lombardi C., March A. Afghan Taliban Views on Legitimate Islamic Governance. United States Institute of Peace. <https://www.usip.org/publications/2022/02/afghan-taliban-viewslegitimate-islamic-governance>

24. Orton K. Is Al-Qaeda Capable of Global Terrorism Any More?. European Eye on Radicalization. URL: <https://eeradicalization.com/wp-content/uploads/2023/02/EER-Report-Al-Qaeda-and-Global-Terrorism-Kyle-Orton.pdf>

25. Osman B. Bourgeois Jihad: Why Young, Middle-Class Afghans Join the Islamic State. United States Institute of Peace. URL: https://www.usip.org/sites/default/files/2020-06/20200601-pw_162-bourgeois_jihad_why_young_middle-class_afghans_join_the_islamic_state.pdf

26. Pantucci R. China in Afghanistan: The Year of Moving Gradually. Italian Institute for International Political Studies (ISPI). URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/china-afghanistan-year-movinggradually-35962>

27. Rezai H. The Taliban Rule and the Radicalisation of Education in Afghanistan. Global Campus of Human Rights.

URL: <https://gchumanrights.org/preparedness-children/article-detail/the-talibanrule-and-the-radicalisation-of-education-in-afghanistan-4945.html>

28. Sayed A. Islamic State Khorasan Province's Peshawar Seminary Attack and War Against Afghan Taliban Hanafis. The Jamestown Foundation. URL: <https://jamestown.org/program/islamic-statekhorasan-provinces-peshawar-seminary-attack-and-war-against-afghan-taliban-hanafis/>

29. Semple M. Rhetoric, Ideology and Organizational Structure of the Taliban Movement. United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/publications/2015/01/rhetoric-ideology-andorganizational-structure-taliban-movement>

30. Sen A. Missteps and Missed Opportunities for Peace in Afghanistan. United States Institute of Peace. URL: <https://www.usip.org/publications/2022/10/missteps-and-missed-opportunitiespeace-afghanistan>

31. Sohail A. Taliban: Structure, Strategy, Agenda, and the International Terrorism Threat. European Eye on Radicalization. URL: <https://eeradicalization.com/taliban-structure-strategy-terrorismreport-ajmal-sohail/>

32. Soliev N. The April 2020 Islamic State Terror Plot Against U.S. and NATO Military Bases in Germany: The Tajik Connection. CTC Sentinel. URL: <https://ctc.westpoint.edu/the-april-2020-islamic-state-terror-plot-against-u-s-and-nato-military-bases-in-germany-the-tajik-connection/>.

33. Soliman N. The New Jihadists and the Taliban Model. Carnegie Endowment for International Peace. URL: <https://admin.carnegieendowment.org/sada/?fa=86049>

34. The Express Tribune. Mufti Usmani urges Taliban to reopen girls' schools. URL: <https://tribune.com.pk/story/2353648/mufti-usmani-urges-taliban-to-reopen-girlsschools#:~:text=Renowned%20religious%20scholar%20Mufti%20Taqi,in%20accordance%20with%20the%20Sharia>

35. Tulai O., Alekseyenko L. Restarting financial communications in the conditions of geopolitical confrontation. Економіка, фінанси, банківська справа та освіта: актуальні питання розвитку, досягнення та інновації: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 4–5 квіт. 2024 р.) / за ред. д-ра екон. наук, проф. Д.В. Завадської. Одеса: ОНУ, 2024. С. 17–20.

36. UN Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI). The Taliban in Afghanistan: Assessing New Threats to the Region and Beyond. URL: <https://unicri.it/sites/default/files/2022-10/The%20Taliban%20in%20Afghanistan%20-%20Assessing%20New%20Threats%20to%20the%20Region%20and%20Beyond.pdf>

37. Walsh J. Constitutional Review Under a Peace Agreement. United States Institute of Peace. URL: https://www.usip.org/sites/default/files/Afghanistan-Peace-Process_Constitutional-Review-Under-a-Peace-Agreement.pdf

38. Watkins A. The Taliban One Year on. CTC Sentinel, 15 (8). URL: <https://ctc.westpoint.edu/the-taliban-one-year-on/>

39. William Byrd. Let's Not Kid Ourselves: Afghanistan's Taliban Regime Will Not Become More Inclusive. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/lets-not-kid-ourselves-afghanistans-taliban-regime-will-not-become-more-inclusive>

40. Yousaf F., Jabarkhail M. Afghanistan's future under the Taliban regime: engagement or isolation? Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism. 2022. Vol. 17 (1). P. 117-134.

41. Zelin A. Iran Formalizes Ties with the Taliban. The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iran-formalizes-ties-taliban>

42. Zelin A. Turkey Calls for Recognition of the Taliban's Islamic Emirate. The Washington Institute for Near East Policy. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkey-calls-recognition-talibans-islamic-emirate>

43. “Ісламська держава” і Пакистан: через 3 роки після захоплення Афганістану. “Талібан” має нових ворогів.

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/taliban-pakistan-kabul-capture-anniversary/33078960.html>.

44. Безправ'я жінок, безробіття та репресії: що відбувається в Афганістані через три роки після приходу до влади талібів.

URL: <https://suspilne.media/814235-bezprava-zinok-bezrobitta-ta-represii-so-vidbuvaetsa-v-afganistani-cerez-tri-roki-pisla-prihodu-do-vladi-talibiv/>.

45. Кавалькада дипломатів до Китаю, Талібан та до чого тут розпад рф: експерт про ризики мирних переговорів.

URL: <https://armyinform.com.ua/2024/09/17/kavalkada-dyplomativ-do-kytayu-taliban-ta-do-chogo-tut-rozpad-rf-ekspert-pro-ryzyky-myrnyh-peregovoriv/>.

46. Тулай О. І., Алексеєнко Л. М., Юркевич О. М. Фінансові інструменти макроекономічної політики Китаю: теоретико-прикладні аспекти. Світ фінансів. 2024. № 2. С. 144–156.

47. Тулай О.І., Карпишин Н.І., Ференс Б.В., 2024. Домінанти збереження та розвитку людського потенціалу в умовах турбулентності глобального світу. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. Вип. 13. С. 84-98. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306866>.